

ทฤษฎี แนวความคิด และการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

1. ความหมายและความสำคัญของการเลือกตั้ง

การเลือกตั้ง มีความหมายและความสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและความสำคัญของการเลือกตั้งไว้หลายประการ ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้ (กระมล ทองธรรมชาติ, สมบูรณ์ สุขสำราญ และปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2531; โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์, 2522; สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2527; สมบัติ จันทรวงศ์, 2530)

1.1 การเลือกตั้งเป็นกระบวนการทางการเมืองอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นตัวแทนของตน เพื่อทำหน้าที่ในรัฐสภาและคณะรัฐบาล เป็นการระดมประชาชนเข้าสู่ระบอบการปกครอง เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรูปแบบการปกครอง และตัวผู้ปกครอง

1.2 การเลือกตั้งเป็นการเชื่อมโยงเจตจำนงของประชาชนเข้ากับนโยบายสาธารณะ เป็นกระบวนการกล่อมเกลางานการเมืองที่สำคัญ เปิดโอกาสให้องค์กรทางการเมืองต่าง ๆ ได้เข้าไปกระตุ้นให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกนโยบายและทางออกให้กับสังคม

1.3 การเลือกตั้งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการเลือกสรรผู้ปกครองเข้ามาทำหน้าที่ในการปกครองประเทศ เป็นการสืบทอดอำนาจทางการเมืองโดยสันติวิธี เป็นการลดความตึงเครียดทางการเมืองและสังคม ก่อให้เกิดบูรณาการของชาติ เป็นต้น

2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งจะมีคุณค่าสมควรแก่การยกย่องว่าได้ดำเนินไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย และถือว่าเป็นฐานที่มาของความชอบธรรมในอำนาจของรัฐบาลและผู้ปกครอง จะต้องดำเนินไปตามหลักเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับเป็นสากล ดังนี้ (หยุด แสงอุทัย, 2531 : 10-16)

2.1 หลักความเป็นอิสระแห่งการเลือกตั้ง

หมายความว่า การเลือกตั้งต้องกระทำโดยเสรี ไม่มีการบังคับ กดขี่ จ้างวานหรือใช้อิทธิพลใด ๆ ซึ่งหมายความว่า เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะคอยเฝ้าดูและดำเนินการให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยเสรี ปราศจากการบีบบังคับข่มขู่ด้วยประการใด ๆ ไม่ว่าจะการใช้อำนาจเงินจ้าง หรือใช้อิทธิพลบีบบังคับ รัฐเองก็ต้องไม่ กดขี่ จ้างวาน หรือใช้อิทธิพลบังคับให้ราษฎรไปเลือกตั้ง การเลือกตั้งที่ปราศจากอิสระ ผู้ปกครองจะอ้างว่าตนมีอำนาจโดยชอบธรรมไม่ได้

2.2 หลักการเลือกตั้งตามกำหนดเวลา (Periodic Election)

หมายความว่า เมื่อเลือกตั้งไปแล้วก็ต้องเลือกใหม่อีก โดยกำหนดระยะเวลาแน่นอน เช่น 3 ปี หรือ 5 ปี เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการ

ปฏิบัติหน้าที่ของผู้แทนราษฎร ว่าปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของประชาชนหรือไม่ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงตัวผู้แทนราษฎรคนเดิม หรือเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใหม่ และเพื่อให้ประชาชนสามารถควบคุมผู้แทนของตนได้

2.3 หลักการเลือกตั้งอย่างแท้จริง (Genuine Election)

หมายถึง การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ เป็นไปตามด้วยทฤษฎีหมาย ปราศจากการครอบงำและเล่ห์กลทางการเมือง ปราศจากการใช้อิทธิพลทางการเมืองทางเศรษฐกิจ และสภาพทางสังคม วิธีที่จะทำให้การเลือกตั้งเป็นการเลือกตั้งอย่างแท้จริง คือ

1) จัดให้ราษฎรจัดการเลือกตั้งของตนเองให้มากที่สุด โดยการให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง เช่น เป็นกรรมการตรวจนับคะแนน เป็นต้น

2) จัดให้มีวิธีการคัดค้านการเลือกตั้ง

2.4 หลักการออกเสียงทั่วไป (Universal Suffrage)

หมายถึง การให้สิทธิเลือกตั้งแก่ประชาชนทั่วไป โดยไม่มีการกีดกันหรือจำกัดสิทธิบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นพิเศษ เนื่องจาก เพศ ผิว สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม トラาบใดที่ประชาชนผู้นั้นไม่ขาดคุณสมบัติ

การมีคุณสมบัติเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง มักจะคำนึงถึงคุณสมบัติที่สำคัญ 7 ประการ คือ (กรมล ทองธรรมชาติ และคณะ, 2531 : 10-13)

1) อายุ ประเทศต่าง ๆ มักจะกำหนดอายุขั้นต่ำของการมีสิทธิ - เลือกตั้งไว้ 18 ปี หรือ 20 ปี เป็นต้น

2) ความเป็นพลเมือง หมายถึง การเป็นสมาชิกรัฐหนึ่ง ๆ และการเป็นสมาชิกล้วนนำมาซึ่งสิทธิและหน้าที่ทางการเมือง

3) การมีถิ่นที่อยู่ หมายถึง การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการมีถิ่นที่อยู่ ภายในเขตเลือกตั้ง

4) การรู้หนังสือ เงื่อนไขนี้ไม่ใช่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

5) คุณสมบัติเกี่ยวกับความประพฤติ หมายถึง การจำกัดสิทธิบุคคลบางประเภทที่มีความประพฤติเสื่อมเสียอย่างร้ายแรงจนถูกศาลตัดสินลงโทษ หรือตัดสิทธิในการเลือกตั้ง

6) คุณสมบัติเกี่ยวกับสภาพความสมบูรณ์ของจิตใจ ประเทศต่าง ๆ มักจะไม่ให้สิทธิเลือกตั้งแก่บุคคลที่มีความเจ็บป่วยทางด้านจิตใจ เช่น คนวิกลจริต จิตไม่สมประกอบ เป็นต้น

7) คุณสมบัติเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคมบางประการ เช่น นักพรตนักบวช ซึ่งสังคมถือว่าไม่ควรมีส่วนร่วมทางการเมืองเพราะจะไม่เป็นผลดีต่อสถานภาพของตัวเอง

ในประเด็นคุณสมบัติ 7 ประการดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นแนวทางในการกำหนดคำถาม ตอนที่ 1 ของแบบสอบถามด้วยเช่นกัน

2.5 หลักการเลือกตั้งอย่างเสมอภาค (Equal Suffrage)

หมายถึง การมีสิทธิในการเลือกตั้งของประชาชน มีความสำคัญ และได้รับการยอมรับโดยเท่าเทียมกัน ไม่ว่าผู้เลือกตั้งจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมอย่างไร หลักการที่ใช้เป็นมาตรการในการให้ความเสมอภาค คือ การให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งคนหนึ่ง ๆ มีคะแนนเสียงเพียงหนึ่งคะแนน (one man one vote) และคะแนนเสียงทุกคะแนนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน

2.6 หลักการลงคะแนนเสียงลับ (Secret Vote)

หมายถึง การออกเสียงเลือกตั้งของประชาชนเป็นเอกสิทธิ์ของผู้เลือกตั้งโดยเด็ดขาด เอกสิทธิ์นี้ จะได้รับการพิทักษ์ปกป้องโดยการออกเสียงลับ โดยผู้ออกเสียงไม่จำเป็นต้องบอกผู้อื่นว่าตนเลือกใคร ซึ่งจะกระทำโดยวิธีให้เอาบัตรลงคะแนนผนึกในซองแล้วมอบให้กรรมการตรวจคะแนน หรือใส่ในหีบบัตรเลือกตั้งเอง

2.7 หลักการวิธีการลงคะแนนเสียงอิสระอย่างอื่น (Free Voting Procedure)

หมายถึง การที่จะไม่ใช้วิธีการลงคะแนนเสียงโดยลับดังกล่าวแล้ว ก็ต้องใช้วิธีการลงคะแนนเสียงอย่างอิสระอย่างอื่น ๆ

3. ผู้แทนราษฎรกับการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งมีคุณค่าต่อพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ จึงได้พยายามจัดให้มีการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสดงให้เห็นว่าประเทศของตนเป็นประชาธิปไตย แม้แต่ประเทศสังคมนิยมในยุโรปตะวันออก เมื่อประชาชนต้องการเสรีภาพในการปกครองตนเองมากขึ้น ข้อเรียกร้องทางการเมืองประการแรกก็คือ การขับไล่รัฐบาลที่พรรคคอมมิวนิสต์จัดตั้งขึ้น และให้มีการจัดการเลือกตั้งตัวแทนที่มาจากประชาชน เพื่อไปทำหน้าที่จัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศตามเจตนารมณ์ ของประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงต่อไป ดังนั้น หัวใจของการเลือกตั้งก็คือ การได้มาซึ่ง "ผู้แทนราษฎร"

ในส่วนของผู้แทนราษฎร นักการเมืองที่ต้องการได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรจะต้องมีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน สมบัติ จันทรวงศ์ (2530 : 1) ได้กล่าวไว้ว่า "ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ประสบผลสำเร็จ คือ ผู้ที่สามารถวิเคราะห์ความต้องการ ความรู้สึก ฯลฯ ของประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้งได้ถูกต้องแล้วส่วนหนึ่ง" ดังนั้น การรักษาการเลือกตั้งจากผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือจากตัวนักการเมือง โดยการติดตามพฤติกรรมและกระบวนการหาเสียงเลือกตั้งของเขา จึงเป็นมุมมองที่น่าสนใจยิ่ง

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ซึ่งประกอบด้วยความหมายและความสำคัญของการเลือกตั้ง หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเลือกตั้ง และผู้แทนราษฎรกับการเลือกตั้ง ผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงแนวความคิดของนักวิชาการหลายท่านเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว เพื่อใช้ในการศึกษาต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอนการหาเสียง

การศึกษาการเลือกตั้งจากกระบวนการ ขั้นตอนหาเสียงเลือกตั้งนั้น จะให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การเตรียมตัวรณรงค์หาเสียง นักการเมืองที่มีประสบการณ์และความชำนาญทางการเมือง จะต้องเตรียมการวางแผนหาเสียงล่วงหน้าอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยไม่คำนึงว่าจะจะเป็นช่วงที่มีการยุบสภา หรือสภาหมดวาระแล้วหรือไม่ การเตรียมการเพื่อการรณรงค์หาเสียง ประกอบด้วย (สมบัติ จันทรวงศ์, 2529 : 14-26)

1.1 การวางแผนหาเสียงระยะยาว ผู้ที่ต้องการจะได้รับเลือกตั้ง จะต้องคิดอยู่ตลอดเวลา การหาเสียงอย่างเป็นทางการเป็นเพียงการหาเสียงพิเศษเพิ่มเติม จากที่ต้องกระทำอยู่เป็นประจำ และตลอดเวลา

1.2 กำหนดเขตเลือกตั้งที่จะลงสมัครและจัดทีมผู้สมัคร

1.3 การวางยุทธศาสตร์ในการหาเสียง

2. การวางแผนรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การจัดองค์กรเพื่อการเลือกตั้ง

ในสมัยก่อนผู้สมัครรับเลือกตั้ง มักจะใช้วิธีการหาเสียงโดยเน้นที่ตัวบุคคลเป็นหลัก มิได้ให้ความสำคัญต่อการจัดองค์กรเพื่อการเลือกตั้งแต่อย่างใด ตรงข้ามกลับอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้สมัครกับเพื่อนฝูงญาติมิตร ช่วยกันรณรงค์หาเสียง โดยใช้บ้านหรือที่ทำงานเป็นศูนย์กลาง ไม่มีการจัดแบ่งหน้าที่กันอย่างเป็นระบบ ปัจจุบันมีการจัดองค์กรเพื่อการเลือกตั้งในลักษณะที่ต้องว่าจ้างเจ้าหน้าที่มาทำงานโดยตรงมากขึ้นเป็นลำดับ ลักษณะของศูนย์เลือกตั้งในช่วงนี้มักจะใช้บ้าน หรือที่ทำงานของผู้สมัครเป็นศูนย์กลางสำหรับรณรงค์หาเสียงเช่นกัน แต่จะมีคนทำงานประจำมากขึ้นกว่าเวลาปกติที่อาจใช้เป็นเพียงสถานที่สำหรับรับเรื่องราวของประชาชน และอาจจะตั้งผู้อำนวยการเลือกตั้งเข้ามาบัญชาการหาเสียงอย่างเป็นระบบมากขึ้น และปัจจุบันหลังปี พ.ศ.2526 ผู้สมัครที่

ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่ก็จะมีการวางแผนการเลือกตั้งเป็นอย่างดี มีการจัดตั้งศูนย์การเลือกตั้ง (campaign center) ขึ้นอย่างเป็นทางการ ตลอดจนพรรคการเมืองที่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส่วนใหญ่จะจัดตั้งศูนย์รณรงค์หาเสียงตามภาคต่าง ๆ โดยศูนย์ของแต่ละภาคจะมีสมาชิกซึ่งเป็นกรรมการกลางของพรรคไปประจำ และรับผิดชอบในการรณรงค์หาเสียงให้กับสมาชิกที่พรรคส่งสมัครและจะมีศูนย์บัญชาการหาเสียง (campaign headquarters) ขึ้นที่กรุงเทพมหานครศูนย์นี้ทำหน้าที่วางแผนทั่วไปทั้งประเทศ สำหรับช่วยเหลือสมาชิกพรรคที่ลงสมัครรับเลือกตั้ง สำหรับตัวผู้สมัครเลือกตั้งที่ประสบความสำเร็จส่วนมากจะจัดตั้งศูนย์รณรงค์ของตนเอง หรือผู้สมัครในพรรคเดียวกัน โดยตั้งประธานศูนย์หรือผู้จัดการศูนย์ (campaign manager) ขึ้นด้วย

โดยทั่วไปงานภายในศูนย์เลือกตั้ง ประกอบด้วย (สมบัติ
จันทวงศ์, 2530 : 14-26)

1) ฝ่ายวางแผน ซึ่งรับผิดชอบงานด้านการวางแผนเป้าหมาย นโยบาย และขั้นตอนการหาเสียงทั้งหมด ตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูล การหาเสียง การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของประชาชนภายในเขตเลือกตั้ง กำหนดคะแนน เป้าหมาย วิธีการจัดตั้งระบบห้วคะแนน ทั้งในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน เพื่อให้ได้คะแนนตามเป้าหมาย ไปจนถึงการปรับปรุงขั้นตอนและวิธีการทำงาน วิธีติดตามและควบคุมกำกับการลงคะแนนเสียงในวันเลือกตั้ง การประเมินผลการหาเสียง การติดตามประเมินผลการเลือกตั้ง ฝ่ายวางกำลังจะมีงานหลักที่จะต้องดำเนินการ คือ งานสถิติ งานสำรวจและประเมินผล งานวางแผนหาเสียงเลือกตั้ง

2) ฝ่ายปฏิบัติการ จะทำหน้าที่ในการดำเนินการตามแผนงานที่ได้วางเอาไว้ โดยจะลงไปทำการหาเสียงอย่างจริงจังในรายละเอียด เช่น

การกำหนดแนวทางในการปราศรัยหาเสียงในแต่ละจุดให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ และปัญหาของพื้นที่ โดยจะต้องประสานงานกับหัวหน้าคณะหรือแกนนำที่ได้จัดตั้งไว้ในหมู่บ้าน การออกปราศรัยหาเสียงร่วมกัน หรือเป็นตัวแทนผู้สมัคร การจัดหาตัวแทนในการสังเกตการณ์การเลือกตั้ง งานรักษาความปลอดภัยให้กับผู้สมัคร เป็นต้น

3) ฝ่ายข่าวและการประเมิน จะทำหน้าที่ในด้านการข่าว ซึ่งจะรวมถึงการหาข่าว การกรองข่าว การสร้างหรือปล่อยข่าว การแก้ข่าว การแถลงข่าว รวมทั้งการติดตามตรวจสอบข่าว เพื่อใช้ในการวางแผนและปรับปรุงแผนให้ทันสมัย

4) ฝ่ายโฆษณาและประชาสัมพันธ์ จะทำหน้าที่ในด้านโฆษณาและประชาสัมพันธ์ความเหมาะสมและความดี ความสามารถของผู้สมัครในทุกรูปแบบ เพื่อดึงดูดคะแนนเสียงของประชาชน โดยจะรับผิดชอบงานด้านจัดทำแผ่นป้ายโฆษณา โปสเตอร์ เอกสารต่าง ๆ รวมทั้งการจัดเตรียมรถโฆษณา โดยจะต้องทำงานประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับแผนงานหรือปฏิทินงานที่ฝ่ายวางแผนกำหนด

5) ฝ่ายการเงินและธุรการ จะทำหน้าที่ในการจัดหาทุนเพื่อใช้ในการรณรงค์หาเสียง การกำหนดวิธีรับจ่ายเงิน และการพิจารณาค่าใช้จ่ายทุกรายการในการหาเสียง การบริหารการเงินที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการหาเสียง โดยเฉพาะในช่วงวันใกล้วันเลือกตั้ง

6) ฝ่ายเสบียงและการต้อนรับ จะทำหน้าที่จัดหาและดูแลเกี่ยวกับอาหาร และเครื่องดื่มต่าง ๆ สำหรับบุคลากรที่ช่วยในการหาเสียง รวมทั้งการเลี้ยงหัวหน้าคณะและประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่ศูนย์ได้วางแผนไว้ หรือจัด

เตรียมไว้บริการชาวบ้าน หรือผู้สนับสนุนจากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ถือเป็นธรรมเนียม
ไว้บริการผู้แทนของตนในช่วงการหาเสียงนี้ด้วย

2.2 การจัดระบบห้วคะแนน

ห้วคะแนนมีความสำคัญต่อการหาเสียงเป็นอย่างมากสำหรับ
สังคมการเมืองไทยในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งแห่งความสำเร็จของผู้สมัครรับเลือกตั้งมา
จากการมีห้วคะแนนที่มีประสิทธิภาพ สามารถหาคะแนนให้กับผู้สมัครได้เป็นจำนวน
มาก แม้ว่าความคิดเห็นของคนทั่วไปที่มีต่อห้วคะแนนจะเป็นไปในแง่ลบที่ว่า "ห้ว-
คะแนน" คือ บุคคลที่ช่วยหาเสียงให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยใช้เล่ห์เหลี่ยม กลโกง
หรือให้อามิสสินจ้างกับผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เพื่อชักจูงให้เลือกผู้สมัครที่เขาสนับสนุนจน
ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง โดยที่ห้วคะแนนมักจะหวังสินจ้างรางวัลจากผู้สมัคร
เป็นการตอบแทน หรือยักยอกสิ่งของเงินทองที่ผู้สมัครให้ไว้ ติดสินบนชาวบ้านบาง
ส่วนมาเป็นของตน ส่วนคนที่ช่วยผู้สมัครหาเสียงอย่างเต็มที่โดยไม่หวังผลตอบแทน
เป็นตัวเงินหรือสินจ้างรางวัลโดยตรง มักจะนิยมเรียกกันว่า "ผู้สนับสนุน" อย่าง
ไรก็ตาม ห้วคะแนนส่วนใหญ่นิยมเรียกตัวเองว่า "ผู้สนับสนุน" มากกว่า "ห้วคะแนน"
ดังนั้น "ผู้สนับสนุน" หรือ "ห้วคะแนน" ก็คือ บุคคลที่สามารถหาคะแนนเสียงให้กับ
ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้ โดยไม่คำนึงถึงว่าจะใช้วิธีการอย่างไรมาแสวงหาความสนับ
สนุนให้กับผู้สมัครของตน ห้วคะแนนจึงเป็นกลไกที่สำคัญภายในกระบวนการหาเสียง
ของผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นเสมือนแขนขาที่สำคัญในการประสานงาน ติดต่อ รุ่ง
เร้ากระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญของผู้สมัครที่เขาสนับสนุน

ในเขตเลือกตั้งที่กว้างใหญ่และมีพื้นที่มาก หรือในพื้นที่ที่ทุร-
กันดาร การคมนาคมไม่สะดวก พื้นที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน ประชาชนกระจาย
กันอยู่ห่างไกลกัน ทำให้การหาเสียงเป็นไปอย่างยากลำบาก หรือในพื้นที่ที่ประชา

ชนชาติความรู้และความสนใจในกิจกรรมทางการเมือง เหล่านี้ล้วนแต่ทำให้ผู้สมัคร จำเป็นต้องอาศัยหัวหน้าคณะเป็นผู้จัดการคอยกระตุ้นเร่งเร้า เพื่อให้ประชาชนเห็น ความสำคัญและดึงคะแนนเสียงของผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายนั้นมา ลงคะแนนสนับสนุนตนให้ได้ ดังนั้น หัวหน้าคณะจึงเป็นเสมือนตัวกลางระหว่างชาวบ้าน ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งกับผู้สมัครรับเลือกตั้ง

บางครั้งหัวหน้าคณะจะต้องเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในท้องถิ่น เป็น ผู้ที่มีญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมาก เป็นที่นับถือของประชาชน ผู้สมัครให้การยอมรับหัวหน้าคณะ ก็เพราะหัวหน้าคณะเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวอย่างใกล้ชิด หรือเป็นผู้นำของชุมชน ที่ชาวบ้านให้ความยอมรับนับถือ หัวหน้าคณะที่ประสบความสำเร็จในการชักจูงให้ ชาวบ้านมาลงคะแนนให้กับผู้สมัคร มักจะใช้ความสัมพันธ์และการยอมรับที่ชาวบ้าน มีให้กับเขาเป็นเครื่องมือสำคัญในการโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านคล้อยตาม แต่ถ้าความ สัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับหัวหน้าคณะมีไม่มากพอ หัวหน้าคณะอาจต้องอาศัยปัจจัย อื่นๆ ในบางกรณีหัวหน้าคณะอาจจะทำหน้าที่เป็นเพียงกลไกประสานระหว่าง "การซื้อ-ขายคะแนนเสียง" ของผู้สมัครกับชาวบ้านเท่านั้นก็มี

2.2.1 ประเภทของหัวหน้าคณะ

เพิ่มพงษ์ เชาวลิต และ ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี
(2531 : 27-34) ได้แบ่งประเภทของหัวหน้าคณะไว้ ดังนี้

1) ในการแบ่งประเภทของหัวหน้าคณะ โดยยึดหลัก ความสัมพันธ์กับผู้สมัคร สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ 1 กลุ่มหัวคะแนนที่เป็นเครือญาติของผู้สมัคร เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกับผู้สมัครมากที่สุด และมีส่วนช่วยเหลือผู้สมัครในการหาเสียงทุกรูปแบบมากที่สุด ความผูกพันดังกล่าวมีผลให้หัวคะแนนในกลุ่มนี้มีความซื่อสัตย์ต่อผู้สมัครมากที่สุด

ประเภทที่ 2 กลุ่มหัวคะแนนที่เป็นเพื่อนหรือเป็นกลุ่มคนที่รู้จักกับผู้สมัครโดยตรง บุคคลกลุ่มนี้จะช่วยเหลือผู้สมัครในการหาเสียงมากน้อยอย่างไร ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ผู้สมัครมีต่อเขาเป็นสำคัญ

ประเภทที่ 3 กลุ่มหัวคะแนนที่ได้รับการแนะนำมา หัวคะแนนประเภทนี้ไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับผู้สมัคร แต่ได้รับคำแนะนำมาจากกลุ่มหัวคะแนนประเภทแรกและประเภทที่สอง

2) การแบ่งประเภทหัวคะแนนตามสาขาอาชีพ แบ่งออกเป็น

กลุ่มข้าราชการหรืออดีตข้าราชการ เป็นกลุ่มที่มีอำนาจ อิทธิพลสูง มีคนเคารพนับถือมากในท้องถิ่นนั้น ๆ และเป็นตัวเชื่อมไปถึงหัวคะแนนอื่น ๆ ด้วย ข้าราชการพวกนี้นอกจากมีส่วนสนับสนุนด้านการหาคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครแล้ว ยังอาจให้ความช่วยเหลือในด้านกลวิธีในการหาคะแนนเสียงอย่างไม่ชอบมาพากลอีกด้วย ข้าราชการบางกลุ่มโดยเฉพาะที่มีสายการบังคับบัญชาที่เด็ดขาด มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน สามารถสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครที่ตนสนับสนุนได้

กลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล กรรมการสภา -

ตำบล กรรมการหมู่บ้าน ฯลฯ ผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีเครือข่ายดีมาก มีอิทธิพลต่อ
ท้องถิ่นสูง ก่อนที่จะมาเป็นผู้นำชุมชนก็ต้องมีฐานคะแนนเสียงของตนในหมู่บ้านเป็น
พื้นฐานอยู่แล้ว ดังนั้น ในการเลือกตั้งแต่ละครั้งจึงเป็นเป้าหมายที่ผู้สมัครรับเลือก
ตั้งจึงพยายามแสวงหามาเป็นหัวคะแนนให้กับตนเอง เพราะนั่นเกือบจะประกันชัย
ชนะในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้อย่างแน่นอน แต่การเลือกตั้งช่วงหลัง ๆ หัวคะแนนกลุ่มนี้
มีข้อจำกัดมากขึ้น เพราะในการเข้าสู่ตำแหน่งต้องผ่านการแข่งขันกับผู้นำท้องถิ่น
อื่น ๆ จึงทำให้ฐานคะแนนถูกแบ่งแยก และไม่ได้รับคะแนนเสียงมากเช่นสมัยก่อน

กลุ่มนักรการเมืองท้องถิ่น เช่น สมาชิกสภาจังหวัด
(ส.จ.) สมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) นายกเทศมนตรี เทศมนตรี ฯลฯ ซึ่งเป็น
บุคคลที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในเขตเลือกตั้งของการบริหารส่วนท้องถิ่น
หัวคะแนนในกลุ่มนี้ยังมีความชำนาญในการเลือกตั้ง มีฐานคะแนนกว้างกว่าผู้นำท้องถิ่น
ข้างต้น ความสัมพันธ์ระหว่างนักรการเมืองท้องถิ่นเหล่านี้กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
มีลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งด้านฐานคะแนนเสียง และผลประโยชน์ทาง
เศรษฐกิจ ลักษณะนี้ทำให้นักรการเมืองท้องถิ่นเป็นหัวคะแนนที่สำคัญยิ่งของผู้สมัคร

กลุ่มนักธุรกิจ พ่อค้า คหบดีท้องถิ่น ที่มีฐานะร่ำรวย
และเป็นที่เคารพยำเกรงของบรรดาพ่อค้าด้วยกัน และเป็นผู้ที่มีความกว้างขวางใน
เชิงธุรกิจ มีความสัมพันธ์กับประชาชนทั่วไปในท้องถิ่น หัวคะแนนกลุ่มนี้มีบทบาท
และอิทธิพลต่อการหาคะแนนเสียงโดยนำวิธีการให้ประโยชน์ทางวัตถุ เข้าแลกเปลี่ยน
หรือความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจ ฐานะเป็นพ่อค้า-ลูกค้า หรือ เจ้าหนี้-ลูกหนี้ มาใช้
หัวคะแนนประเภทนี้ได้รับการยอมรับมากขึ้นในปัจจุบัน

พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับเจ้าอาวาส
หรือพระอาจารย์ต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลทางจิตใจต่อชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง หาก

ผู้สมัครสามารถโน้มน้าวให้พระช่วยหาคะแนนให้ได้แล้ว โอกาสที่จะได้รับคะแนนเสียงในเขตเลือกตั้งในจำนวนมาก ๆ ก็ย่อมเป็นไปได้สูงมาก

กลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่เป็นเจ้าพ่อ นักเลง อันธพาล หัวคะแนนประเภทนี้โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพไม่ซื่อสัตย์สุจริต หรือผิดกฎหมาย ซึ่งมักมีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น แม้จะมีอาชีพที่ผิดกฎหมาย เนื่องจากมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกัน รวมทั้งยังมีความสัมพันธ์กับประชาชนจำนวนมากด้วยธุรกิจที่ไม่เปิดเผยอีกด้วย

3) การแบ่งประเภทหัวคะแนนตามลักษณะการจัดตั้ง
แบ่งออกเป็น

หัวคะแนนที่มีการจัดตั้งโดยตรงจากผู้สมัคร หรือ พรรคการเมืองของผู้สมัคร การรวบรวมหาเสียงเลือกตั้งในสมัยหลัง ๆ นี้ ผู้สมัครพยายามที่จะจัดตั้งหัวคะแนนระดับต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด เพื่อที่จะอาศัยหัวคะแนนเหล่านี้ชักนำให้ประชาชนมาลงคะแนนเสียง ให้ผู้สมัครด้วยวิธีการต่าง ๆ คะแนนเสียงที่ได้มาในลักษณะนี้เรียกว่า "คะแนนจัดตั้ง" หมายถึง ผู้ลงคะแนนเสียงมาลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยการชักนำของหัวคะแนนของผู้สมัคร

หัวคะแนนที่ไม่มีการจัดตั้ง ไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับผู้สมัครที่เป็นหัวคะแนนที่เกิดขึ้นเองโดยมิได้มีการชักชวนจากผู้สมัครโดยตรง แต่เป็นผู้ที่ช่วยรวบรวมหาเสียงให้กับผู้สมัครด้วยความสมัครใจ มิได้หวังผลตอบแทน หัวคะแนนในลักษณะนี้เกิดขึ้นในสภาพการณ์พิเศษ หรือผู้สมัครมีคุณสมบัติโดดเด่นต่างไปจากคุณสมบัติของผู้สมัครคนอื่น ๆ เช่น เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ประพฤติตนในศีลธรรมอย่างเคร่งครัด อาจเป็นการชักนำให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ออกทำการ

ช่วยหาเสียงให้โดยมิได้สัมพันธ์ รู้จัก หรือได้รับการติดต่อจากผู้สมัครเป็นการส่วนตัว พลังของกลุ่มคนเหล่านี้จะมีลักษณะกระจัดกระจาย และสร้างผลสะท้อนทางการเมืองในวงกว้าง

4) การแบ่งประเภทหัวคะแนนตามความชำนาญ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

หัวคะแนนมีความชำนาญ ได้แก่ หัวคะแนนที่มีความชำนาญในการหาเสียงในพื้นที่นั้น ๆ มาทุกสมัย ผู้สมัครที่มีหัวคะแนนในลักษณะนี้ช่วยในการหาเสียงย่อมมีหลักประกันในการได้รับคะแนนเสียง

หัวคะแนนที่ยังไม่เคยเป็นหัวคะแนนมาก่อน หัวคะแนนประเภทนี้ไม่ค่อยมีความชำนาญในการหาเสียง ยังคาดคะเนคะแนนเสียงที่แท้จริงได้ยาก

หัวคะแนนจอมปลอม หรือหัวคะแนนหลอกหลวง ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ไม่ได้เป็นหัวคะแนนจริง แต่ใช้วิธีการต่าง ๆ หลอกหลวงผู้สมัครว่าตนเป็นหัวคะแนน เพื่อหวังเรียกร้อยผลประโยชน์จากผู้สมัครหน้าใหม่ หรือยังไม่มีประสบการณ์ในพื้นที่

5) การแบ่งประเภทหัวคะแนนตามระดับและโครงสร้างของหัวคะแนน แบ่งออกเป็น

หัวคะแนนระดับจังหวัด ได้แก่ หัวคะแนนที่มีฐานคะแนนเสียงในขอบเขตจังหวัด จัดเป็นหัวคะแนนที่มีฐานะสูงสุด เป็นผู้ที่มิประสบ-

การณ์ในการหาเสียงเลือกตั้งมาก่อน หัวคะแนนระดับนี้อาจจะมีเครือข่ายคะแนนเสียงเป็นช่วงชั้นลงมาจนถึงฐานคะแนนเสียงต่ำที่สุดได้

หัวคะแนนระดับอำเภอ ได้แก่ หัวคะแนนเสียงในขอบเขตอำเภอ มีฐานะรองจากหัวคะแนนระดับจังหวัด ทำหน้าที่ในการประสานสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัครหรือผู้อำนวยการเลือกตั้งกับหัวคะแนนระดับต่ำกว่า ในบางกรณีหัวคะแนนระดับอำเภอจะมีเครือข่ายเชื่อมโยงกับหัวคะแนนระดับตำบล และหมู่บ้านโดยตรง

หัวคะแนนระดับตำบล ได้แก่ หัวคะแนนที่ควบคุมฐานคะแนนเสียงในขอบเขตตำบล เป็นหัวคะแนนที่ทำหน้าที่ในการประสานกับหัวคะแนนระดับหมู่บ้าน และระดับอำเภอ เป็นผู้ที่ได้รับความเคารพเชื่อถือจากชาวบ้าน

หัวคะแนนระดับหมู่บ้าน ได้แก่ หัวคะแนนที่ควบคุมฐานคะแนนเสียงในขอบเขตหมู่บ้าน เป็นหัวคะแนนที่มีความใกล้ชิดกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งมากที่สุด เป็นตัวกลางระหว่างหัวคะแนนระดับตำบลกับชาวบ้านผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

หัวคะแนนระดับคุ้มหรือกลุ่ม ในบางหมู่บ้านจะมีการก่อตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่ม ๆ ตามความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรือพื้นเพเดิม ในกรณีที่หัวคะแนนระดับหมู่บ้านไม่สามารถทำงานได้ครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้าน ผู้สมัครจำเป็นต้องหาหัวคะแนนอีกระดับหนึ่ง ได้แก่ หัวคะแนนระดับคุ้มหรือกลุ่ม เพื่อให้คะแนนเสียงของผู้สมัครมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างระดับต่าง ๆ ของหัวคะแนนในความเป็นจริงมิได้มีสภาพเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงเป็นช่วงชั้นเสมอไป บางครั้ง

ก็มีลักษณะของความสัมพันธ์เชื่อมโยงประสานโดยตรงกับผู้สมัคร ผู้อำนวยการเลือกตั้ง หรืออาสาสมัคร การที่จะกล่าวว่าหวัคະແນจិតอยู่ในระดับใดขึ้นอยู่กับฐานคะแนนเสียงที่มีอยู่ เป็นสำคัญ

2.2.2 หน้าที่ของหวัคະແນ

เพิ่มพงษ์ เชาวลิต และ ศรีสัมภพ จิตรภิรมย์ศรี (2531 : 27-34) ได้แบ่งหน้าที่ของหวัคະແນออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนวันเลือกตั้ง ขั้นตอนวันเลือกตั้ง และขั้นตอนภายหลังจากวันเลือกตั้ง

1) ขั้นตอนก่อนวันเลือกตั้ง หวัคະແນมีหน้าที่ดังนี้

ก. การประชาสัมพันธ์ในทางหลักการ การประชาสัมพันธ์ของหวัคະແນในระยะนี้คือ การโฆษณาให้ผู้เลือกตั้งทราบถึงประวัติ ชีวิต การศึกษา การทำงาน ประสบการณ์ และนโยบายของผู้สมัคร เพื่อให้ผู้เลือกตั้งเกิดความนับถือศรัทธารวมที่จะลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัคร ส่วนวิธีการประชาสัมพันธ์จะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของผู้สมัครเอง

ข. การสำรวจหาข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่นที่จะมีผลต่อการเลือกตั้ง เช่น สภาพท้องถิ่น ความนิยม ทศนคติ ความต้องการของชุมชน จำนวนรายชื่อผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง พร้อมเลขที่บัตรประจำตัวประชาชนของบุคคลเหล่านั้น เป็นต้น

ค. งานการข่าว ซึ่งหมายถึง กิจกรรมในการหาข่าว สร้างข่าว ปลอ่ยข่าว ลวงข่าว ตอบโต้ข่าว โดยมีจุดประสงค์หลักที่จะสืบทราบความเคลื่อนไหวของฝ่ายตน รวมทั้งล่อลวงให้คู่แข่งหันเข้าใจสภาพของฝ่ายตนผิดพลาดไป

ประเด็นสำคัญในการหาข่าวของผู้สมัครแต่ละคน โดยผ่านหัวหน้าคณะ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การหาข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้ามกับการหาข่าวสถานการณ์อื่นเกิดจากการเคลื่อนไหวของฝ่ายตน

ในประเด็นแรกมีข่าวสารสำคัญ จะต้องสืบหา ได้แก่ คณะนิยมของคู่แข่งชั้นในแต่ละพื้นที่ ความเคลื่อนไหวของคู่แข่ง ในระดับท้องถิ่นใครเป็นหัวหน้าคณะให้คู่แข่งคนใด ผลการเคลื่อนไหวของคู่แข่งส่งผลกระทบต่อคณะเสียงของท้องถิ่นหรือไม่ ประเมินผลความเคลื่อนไหวของประชาชนในท้องถิ่น ตอบโต้ข่าว ปลอ่ยข่าว เป็นกระบอกเสียงให้ผู้สมัคร เพื่อจุดมุ่งหมายในการดำเนินสงครามจิตวิทยา ฯลฯ

ง. การประสานกับฝ่ายผู้สมัครในการดำเนินงานในพื้นที่ ในการรณรงค์หาเสียงผู้สมัครมีหน้าที่สำคัญคือ การปราศรัย ออกเยี่ยมเยียนประชาชนในเขตเลือกตั้ง การวางแผนออกปราศรัยตัวของผู้สมัครในหมู่บ้าน และชุมชนต่าง ๆ ผู้สมัครกับหัวหน้าคณะจึงต้องประสานงานกันให้ดี เพราะแต่ละเขตเลือกตั้งมีพื้นที่กว้างใหญ่ หากที่ผู้สมัครจะไปปราศรัยตัวได้ทั่วถึง การประสานงานกับหัวหน้าคณะจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง

นอกจากนั้น หัวหน้าคณะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องทราบถึงงานประเพณีสำคัญ ๆ ของประชาชนในท้องถิ่น เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ และประสานงานกับผู้สมัครให้มาปราศรัยตัวในงาน เหล่านี้ถ้าผู้สมัครไม่สามารถมาได้ หัวหน้าคณะจะต้องทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้สมัครเสียเอง

จ. การรักษาฐานคะแนนเสียง ของผู้สมัคร การรณรงค์หาเสียงทุกรูปแบบของทั้งฝ่ายผู้สมัครและหัวหน้าคณะล้วนเป็นไปเพื่อการ

รักษาฐานคะแนนเสียงทั้งสิ้น ในระดับพื้นฐานหัวคะแนนมีส่วนสำคัญในการรักษาฐานคะแนนเสียง การแย่งชิงฐานระดับล่างระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เป็นไปในแทบทุกพื้นที่ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีผู้สมัครมากกว่าหนึ่งฝ่าย และมีฐานทางการเงินใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัครแต่ละคนกับหัวคะแนนจะเป็นปัจจัยชี้ว่าฐานคะแนนเสียงนั้น ๆ จะมีความมั่นคงหรือไม่ การรักษาฐานคะแนนเสียงของหัวคะแนนดำรงอยู่นานเพียงใด ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างหัวคะแนนกับชาวบ้านเป็นสำคัญ ความสัมพันธ์นี้อยู่ได้ด้วยสายใยแห่งระบบอุปถัมภ์ หรือระบบอาวุโส

2) ขั้นตอนในวันเลือกตั้ง

- ก. การเตรียมการเพื่อนำคนไปลงคะแนน
- ข. การจัดหน่วยเพื่อเก็บตกคะแนนเสียงที่ยังเหลืออยู่
- ค. การสังเกตการณ์ในหน่วยเลือกตั้ง

3) ขั้นตอนภายหลังการเลือกตั้ง หัวคะแนนจะต้องทำหน้าที่ขอบคุณประชาชนแทนผู้สมัคร ไม่ว่าผลการเลือกตั้งจะเป็นอย่างไรก็ตาม วิธีการที่ใช้ อาจเป็นการจัดเลี้ยงหรือสังสรรค์อย่างไม่เป็นทางการก็ได้

2.3. รูปแบบในการหาเสียง แยกออกเป็น

2.3.1 รูปแบบการหาเสียงที่เปิดเผยหรือเป็นทางการ

สมบัติ จันทรวงศ์ (2530 : 30-36) ได้จำแนก

รูปแบบในการหาเสียงที่เปิดเผยหรือเป็นทางการไว้ ดังนี้

1) การใช้สิ่งพิมพ์และการประชาสัมพันธ์ เป็น การรณรงค์หาเสียงอย่างเป็นทางการ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในเขตเลือกตั้งได้รู้จักผู้สมัคร โดยอาจจะทำเป็นป้ายคัทเอาท์ขนาดใหญ่ บอกชื่อ สังกัดพรรค พร้อมคำขวัญและรูปภาพของผู้สมัคร นอกจากนี้ก็มีโปสเตอร์หรือใบปลิว หรือ การ์ดขนาดเล็ก ๆ สำหรับแนะนำตัวผู้สมัคร ซึ่งอาจจะออกมาเป็นระยะ ๆ ในช่วงระหว่างที่ทำการหาเสียงหรืออาจจะออกมาแก่ข่าวที่ถูกโจมตี นอกจากนี้ก็มีการใช้รถที่มีโปสเตอร์หรือแผ่นป้ายโฆษณาชื่อ รูป หมายเลขประจำตัวของผู้สมัครให้วิ่งกระจายเสียงไปตามชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนทราบข่าวสารของผู้สมัคร ในกรณีที่ผู้สมัครไม่ได้ออกไปสัมผัสประชาชนโดยตรง

2) การปราศรัยหาเสียงมีหลายแบบ คือ อาจจะ เป็นการปราศรัยที่ทำได้ไปอย่างมีพิธีการ มีการจัดเวลาปราศรัยที่มีการนัดหมายหรือประชาสัมพันธ์ไว้ล่วงหน้า หรืออาจเป็นแบบที่ผู้สมัครได้รับเชิญให้ขึ้นเวทีปราศรัยตัว และกล่าวคำปราศรัยในงานพิธีต่าง ๆ ที่หวัคคะแนนอ้างโอกาสจัดขึ้น เช่น งานบวช นาค งานศพ งานวันเกิด ฯลฯ หรืออาจจะเป็นในแบบที่มีองค์กระโระไรส์ก้อย่าง ในเขตจังหวัดที่มีลักษณะภายนอกเป็นองค์กรที่เป็นกลางทางการเมือง เช่น หอการค้าจังหวัด จัดการอภิปรายขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ผู้สมัครที่เป็นหัวหน้าทีมของทุกทีม มีโอกาสมาแถลงนโยบาย หรือให้ประชาชนผู้เข้าฟังได้ซักถามข้อข้องใจได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปราศรัยเพื่อหาเสียงโดยตรงอาจจะ เป็นวิธีหลักในบางจังหวัด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง แต่ในบางพื้นที่อาจเป็นเพียง ผลพลอยได้ของการประชาสัมพันธ์ตัวผู้สมัครให้เป็นที่รู้จักเท่านั้น

3) การเข้าถึงตัวผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เป็น การหาเสียงแบบที่นิยมกันว่า "การเคาะประตูบ้าน" เป็นที่นิยมกันมากในหมู่ผู้สมัคร หน้าใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ชุมชนที่มีคนหนาแน่น เพราะนอกจากจะได้ภาพพจน์

ว่าเป็นผู้สมัครที่เข้าถึงได้แล้ว ยังจะดูเป็นการสร้างความรู้สึกลึกซึ้งติดสนิทสนมกับชาวบ้านได้ในเวลาอันสั้น

4) การใช้สื่อมวลชนเพื่อการหาเสียง สื่อมวลชนทุกประเภทโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์มีบทบาทที่สำคัญในการเลือกตั้ง โดยเฉพาะการหาเสียงของพรรคการเมืองต่าง ๆ ในระดับชาติ นักการเมืองที่เจนเวทีจะพยายามอาศัยคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ระดับชาติทำตัวให้เป็นข่าวอยู่เป็นประจำ การเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ระดับชาติมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสำหรับผู้สมัครหน้าใหม่จะให้ความสำคัญกับโอกาสดังกล่าวมาก เพราะถือได้ว่าเป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ตนเองเป็นอย่างดี เนื่องจากผู้สมัครสามารถจะนำข่าวคราวดังกล่าวไปถ่ายเอกสารแจกจ่ายชาวบ้าน หรือเพื่อนาลงในเอกสารประชาสัมพันธ์ที่ตนทำเลียนแบบรูปแบบของหนังสือพิมพ์ สำหรับแจกจ่ายในเขตเลือกตั้งอีกทีหนึ่ง

นอกจากหนังสือพิมพ์ระดับชาติแล้ว หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในบางจังหวัดยังเป็นเครื่องมือในการหาเสียงที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในเขตเมืองหรือเขตเทศบาล แต่เนื่องจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมีจำนวนพิมพ์ที่จำกัด และมีผู้อ่านจำกัดอยู่เฉพาะในเขตเมืองเป็นส่วนใหญ่ การหาเสียงโดยหนังสือพิมพ์ประเภทนี้จึงมีเป้าที่ค่อนข้างจำกัด นอกจากนี้ก็มีวิทยุและโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อในการหาเสียงที่ยังมีใช้กันน้อย

2.3.2 พฤติกรรมการหาเสียงที่เบี่ยงเบน

กระมล ทองธรรมชาติ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ และ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2531 : 64) ได้จำแนกพฤติกรรมในการหาเสียงที่เบี่ยงเบนไว้ว่า ได้แก่

1) การใช้อิทธิพลจากราชการ กรณีที่พรรคการเมืองที่ได้เป็นรัฐบาลและสมาชิกของพรรคดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง ก็มักจะใช้อิทธิพลในตำแหน่งหน้าที่ของตน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อสร้างความได้เปรียบในการหาเสียงเลือกตั้งให้กับตนเองและลูกพรรคของตน บางครั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งบางคนได้ใช้เงินซื้อกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง เพื่อให้ได้ชัยชนะในการเลือกตั้ง โดยเฉพาะในหน่วยที่มีผู้มีสิทธิเลือกตั้งมากเป็นพิเศษ หรือเป็นหน่วยที่มีช่องทางที่จะทุจริตได้ง่าย

2) กลวิธีการพนัน ผู้สมัครรับเลือกตั้งบางคนอาจจะใช้กลวิธีการพนันในการหาคะแนนเสียงเลือกตั้งจากประชาชน การใช้วิธีการพนันจะมีทั้งก่อนและหลังการเลือกตั้ง การใช้วิธีเล่นพนันมักได้ผล แต่ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะต้องลงทุนมาก เพราะเขาจะต้องยอมเสียเงินนับล้านบาทเพื่อยอมเสียการพนัน โดยที่ต้อการให้ประชาชนที่รับทำพนันออกไปช่วยหาเสียงให้กับเขา

3) กลวิธีการทำลายคู่แข่ง การทำลายผู้สมัครรับเลือกตั้งซึ่งเป็นคู่แข่งมีวิธีการนับตั้งแต่การจัดหมือป็นรับจ้าง เพื่อฆ่าหวัคะแนนของฝ่ายตรงข้าม การฉีกโปสเตอร์หาเสียงของฝ่ายตรงข้าม การปาระเบิดในการปราศรัยหาเสียงของผู้สมัครฝ่ายตรงข้าม การขุดคุ้ยประวัติด้านร้าย ๆ ของผู้สมัครคู่แข่งมาประจานเพื่อให้เห็นเกลียดชัง ไม่ว่าจะเท็จหรือจริงก็ตาม และวิธีการที่อันตรายที่สุดคือ การฆ่าผู้สมัครคู่แข่งซึ่งมีคะแนนนิยมสูงกว่า

4) การใช้เงินซื้อคะแนนเสียง บทบาทของเงินที่มีอิทธิพลต่อการเลือกตั้ง เป็นปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งทำให้เงินมีบทบาทเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่ารัฐบาลพยายามจำกัดการใช้จ่ายเงินในการหาเสียงเลือกตั้งหลายยุคหลายสมัย โดยออกมาในรูปของกฎหมายเลือกตั้งจำกัดค่าใช้จ่าย แต่ในความเป็นจริง ผู้สมัครแทบทุกคนใช้จ่ายเงินเกินจำนวนนี้ทั้งสิ้น และแสดง

หลักฐานค่าใช้จ่ายที่ไม่ถูกต้องต่อรัฐบาลภายหลังการเลือกตั้ง (เพิ่มพงษ์ เชาวลิขิต และ ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, 2531 : 52)

ปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ภายในกระบวนการและขั้นตอนการหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งเหล่านี้ กำลังเป็นที่สนใจศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน เนื่องจากเห็นว่ามีความสำคัญต่อชัยชนะในการเลือกตั้งของผู้สมัครบางคน ในขณะที่อีกหลาย ๆ คนกลับพ่ายแพ้ไป และจากที่กล่าวมาเห็นได้ว่าในขั้นตอนของการหาเสียงแล้วผู้สมัครรับเลือกตั้งและห้วคณะแนจะมีมีความสำคัญต่อกันอย่างสลับซับซ้อน และแยกกันค่อนข้างยาก ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าประชาชนพิจารณาสิ่งใด เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จึงนำแนวความคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษาคั้งนี้

นอกจากห้วคณะแนและผู้สมัครรับเลือกตั้งแล้ว พรรคการเมืองเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกของประชาชน ผู้ศึกษาจึงได้ดำเนินการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาคั้งนี้ต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง

นักวิชาการรัฐศาสตร์ให้ความสนใจแนวความคิดเรื่อง "พรรคการเมือง" มาเป็นเวลานาน กล่าวคือ ในราวปลายศตวรรษที่ 18 ในยุโรปได้มีการก่อตั้งของคณะบุคคลในทางการเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก โดยเริ่มต้นในประเทศเหล่านี้เป็นครั้งแรก คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และอิตาลี เป็นลำดับ โดยในระยะแรกการรวมตัวของบุคคลในทางการเมืองดังกล่าวนี้มีลักษณะเป็นกลุ่ม สมาคม และสโมสร ที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการเมืองเท่านั้น ซึ่งถือได้ว่ายังไม่เป็นพรรคการเมือง

เมืองที่เป็นทางการ ทั้งในแง่ของการใช้ชื่อและการยอมรับของสังคมโดยทั่วไป (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2524 : 22)

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าพรรคการเมืองได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการแล้ว ทั้งในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา โดยในประเทศอังกฤษ ราวปี ค.ศ. 1899 ได้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งในเวลาต่อมา ได้วิวัฒนาการมาเป็นพรรคคอนเซอร์เวตีฟ (Conservative) พรรคเสรีนิยม (Liberal) และพรรคแรงงานของอังกฤษในปัจจุบัน หลังจากนั้นในศตวรรษที่ 20 แนวความคิดเรื่องพรรคการเมืองก็ได้แพร่หลายไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของโลก นอกเหนือจากในยุโรป กล่าวคือ ได้มีแพร่หลายไปสู่สหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ เอเชีย และแอฟริกา ตามลำดับ (โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์ และ นรนิติ เศรษฐบุตร, 2521 : 1-10)

1. ความหมายของพรรคการเมือง

ในความหมายเบื้องต้น ในแง่ของรากศัพท์ภาษาอังกฤษคือ คำว่า "Party" จะพบว่ามี ความหมายมาจากภาษาลาติน คือ คำว่า "Partire" ซึ่งหมายถึง "การแบ่งออกเป็น ส่วน ๆ" (devide) (Giovanni Sartori, 1976 : 4) จากความหมายดังกล่าวนี้ ได้มีผู้ตีความว่า พรรคการเมือง หมายถึง "ส่วน ของประชาชน" ซึ่งก็คือ การที่ประชาชนมีความเป็นอิสระที่จะได้รับการแบ่งออกเป็น "ส่วน" (Part) ตามความคิดเห็นอันอิสระของเขาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องใดก็ตาม (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2524 : 5)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพรรคการเมืองเป็นแนวความคิดที่มี นักรัฐศาสตร์สนใจศึกษาเป็นอย่างมาก จึงได้มีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์หลายท่าน

พยายามให้ความหมายของพรรคการเมืองไว้แตกต่างกันมากมาย ตามคุณลักษณะที่ปรากฏและบทบาทที่แสดงออกในทางการเมือง โดยในยุคแรก ๆ ที่มีการศึกษาพรรคการเมืองนั้น ความหมายที่นิยมอ้างถึงอย่างกว้างขวางก็คือ คำจำกัดความของ Edmund Burke ซึ่งกล่าวว่า "พรรคการเมือง คือ กลุ่มคนที่มารวมตัวกัน เพื่อที่จะส่งเสริมผลประโยชน์ของชาติด้วยความพยายามร่วมกัน ตามแนวหลักการบางอย่างซึ่งเห็นพ้องต้องกัน" (Giovanni Sartori, 1976 : 9)

คำจำกัดความนี้กว้างเกินไป โดยรวมเอาบรรดากลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองเข้ามาไว้ด้วย ดังนั้น ในภายหลังจึงได้มีนักวิชาการคนอื่น ๆ ตัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติมไปในแง่มุมต่าง ๆ กัน เพื่อให้เกิดความแตกต่างจากกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองที่กล่าวมาข้างต้น โดยมีลักษณะร่วมกันประการสำคัญก็คือ พรรคการเมืองจะต้องเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลซึ่งต้องการเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองโดยตรงในฐานะรัฐบาล ในขณะที่กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองไม่มีความต้องการเช่นนั้น (Maurice Duverger, 1972 : 101-102)

ในระยะต่อมา นักวิชาการรัฐศาสตร์หลายท่านเริ่มมองพรรคการเมืองในลักษณะที่สลับซับซ้อนมากขึ้น โดยพิจารณาว่าพรรคการเมืองมี เช่ากลุ่มหรือสมาคมของบุคคลที่รวมตัวกันธรรมดา ๆ เท่านั้น แต่มีลักษณะขององค์การ (Organization) ขนาดใหญ่ ซึ่งมีความสลับซับซ้อนในโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ที่แสดงออกมาด้วย โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ขององค์การทางการเมือง (political organization) ประเภทหนึ่ง (James Q. Wilson, 1973 : 3-15) ดังนั้น คำจำกัดความในระยะหลัง ๆ จากนักวิชาการรุ่นใหม่ ๆ จะให้ความหมายของพรรคการเมืองไปในทำนองนี้แทบทั้งสิ้น อาทิ

Kenneth Janda (1980 : 339) ได้ให้คำจำกัดความว่า "พรรคการเมือง คือ องค์การที่มีเป้าหมายที่จะส่งตัวแทนของตนเข้าไปมีตำแหน่งในคณะรัฐบาล"

Joseph Schlesinger (1986 : 428) กล่าวว่า "พรรคการเมือง คือ องค์การทางการเมืองที่มีความต้องการอย่างกระตือรือร้น ในการที่จะเข้าไปแข่งขันในการเลือกตั้งเพื่อเป็นรัฐบาล"

การให้ความหมายของพรรคการเมืองนั้น ยังมีปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ นักวิชาการบางท่าน โดยเฉพาะนักวิชาการอเมริกันพยายามให้คำจำกัดความแก่พรรคการเมือง โดยอธิบายลักษณะการทำหน้าที่ในการเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองเป็นหลักว่า จะต้องใช้วิธีการแข่งขันอย่างเสรีในการเลือกตั้งระหว่างพรรคต่าง ๆ เท่านั้น อาทิเช่น การให้คำจำกัดความของ Leon D. Epstein (19678 : 9) ซึ่งกล่าวว่า "กลุ่มใด ๆ ก็ตามแม้ว่าจะมีการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ก็ตาม แต่เมื่อลงสมัครรับเลือกตั้งไม่ว่าจะใช้ชื่อใด ๆ ก็ตาม ก็ถือว่าเป็นพรรคการเมืองทั้งสิ้น"

การให้ความหมายของ Epstein ดังกล่าว จะพบว่า เขาไม่ให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของพรรคการเมืองในแง่ขององค์การทางการเมืองดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วแต่อย่างใด แต่กลับเห็นว่า พรรคการเมืองคือกลุ่มอะไรก็ได้ เพียงแต่ลงแข่งขันรับเลือกตั้งเข้าไปเป็นรัฐบาลเท่านั้น ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการแข่งขันในการเลือกตั้งอย่างมาก การให้คำจำกัดความหรือความหมายของพรรคการเมือง ซึ่งผูกพันกับการแข่งขันในการเลือกตั้งเพื่อเข้าไปเป็นรัฐบาลนี้ทำให้ไม่สามารถนำไปใช้กับการศึกษาพรรคการเมืองในเชิงเปรียบเทียบได้ นักวิชาการรัฐศาสตร์ในด้านการเมืองเปรียบเทียบจึงพยายามให้ความหมายหรือคำจำกัด

ความของพรรคการเมืองในระดับที่กว้างมากขึ้น เพื่อให้มีความยืดหยุ่นในการนำไปศึกษาพรรคการเมืองเปรียบเทียบ ตัวอย่างเช่น

Kay Lawson (1976 : 3-4) ให้คำจำกัดความของพรรคการเมืองซึ่งสามารถใช้ได้กับระบบการเมืองทุกระบบว่า "พรรคการเมือง คือ องค์การของปัจเจกบุคคลซึ่งแสวงหาอำนาจทางการเมือง โดยกระบวนการที่มีการเลือกตั้งและที่ไม่มีการเลือกตั้ง เพื่อส่งตัวแทนของตนไปใช้อำนาจดังกล่าวในฐานะรัฐบาล"

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในเรื่องคำจำกัดความ หรือความหมายของพรรคการเมือง จะพบเห็นว่า เราสามารถที่จะทำความเข้าใจพรรคการเมืองได้หลายแง่มุม แตกต่างกันตามทัศนะของนักวิชาการแต่ละท่าน ซึ่งให้ความสนใจและศึกษาไปในแนวทางของตน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การให้คำจำกัดความหรือความหมายของพรรคการเมืองมีความเหมาะสมและกระชับรัดกุมมากขึ้น ผู้ศึกษาอาจสรุปคำจำกัดความหรือความพยายามของพรรคการเมืองได้ว่า "พรรคการเมือง คือ องค์การทางการเมืองซึ่งมีเป้าหมายที่จะไปมีอำนาจทางการเมือง ในฐานะรัฐบาล โดยกระบวนการที่มีการแข่งขันและไม่มีการแข่งขันทางการเมือง"

2. หน้าที่ของพรรคการเมือง (The Functions of Parties)

หน้าที่ของพรรคการเมืองในระบบการเมือง ได้มีนักวิชาการให้ความสนใจแสดงทัศนะในเรื่องนี้ไว้หลายท่าน ภายใต้จุดเน้นในการศึกษาที่แตกต่างกัน นักวิชาการบางท่านพยายามให้ความสำคัญแก่พรรคการเมืองอย่างมาก โดยกำหนดหน้าที่ของพรรคการเมืองไว้อย่างหลากหลาย (multi-functions) ในขณะที่นักวิชาการบางท่านให้ความสำคัญแก่พรรคการเมืองในหน้าที่ที่เฉพาะเจาะจงของพรรคการเมืองบางท่านเท่านั้น อาทิเช่น

Maurice Duverger (1969 : 352-421) นักรัฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งศึกษาพรรคการเมืองในเชิงเปรียบเทียบ โดยเน้นลักษณะโครงสร้างพรรคเป็นประเด็นสำคัญ ในการศึกษาได้เสนอว่า หน้าที่ที่สำคัญของพรรคการเมืองมีอยู่ 3 ประการ คือ

1) หน้าที่ในการคัดเลือกผู้ปกครอง โดยการเสนอชื่อบุคคลที่มีความเหมาะสมเข้าสู่ระบบการเมือง

2) หน้าที่ในการเป็นตัวแทนมติมหาชน โดยการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน แล้วนำมากำหนดเป็นนโยบาย เพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติต่อไป เมื่อเข้าไปมีอำนาจทางการเมือง

3) หน้าที่ในโครงสร้างการปกครอง (โดยหลักการแบ่งแยกอำนาจ) พรรคการเมืองสามารถเข้าไปทำหน้าที่ได้ในกระบวนการฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติ

Leon D. Epstein (1976 : 14) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน เขามีความเห็นที่ โดยปกติแล้วพรรคการเมืองต่าง ๆ ในระบอบประชาธิปไตยมีหน้าที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1) หน้าที่ในการเลือกตั้ง กล่าวคือ ในระบอบประชาธิปไตย จะมีกระบวนการเลือกตั้ง เพื่อคัดเลือกบุคคลเข้าแข่งขันรับเลือกตั้ง หน้าที่ของพรรคการเมืองก็คือ คัดเลือกผู้นำทางการเมืองนั่นเอง

2) หน้าที่ในกระบวนการปกครอง โดยการเข้าไปเป็นรัฐบาลและสภานิติบัญญัติ หรืออาจจะเป็นฝ่ายค้านในรัฐสภาก็ได้

จะเห็นได้ว่า Duverger และ Epstein มีความคิดเห็นใกล้เคียงกันในหน้าที่หลักของพรรคการเมือง 2 ประการ คือ หน้าที่ในการคัดเลือกผู้นำทางการเมือง และหน้าที่ในกระบวนการหรือโครงสร้างการปกครอง

นอกจากหน้าที่หลัก 2 ประการข้างต้นแล้ว ยังมีนักวิชาการท่านอื่น ๆ พยายามเน้นหน้าที่ของพรรคการเมืองเพิ่มเติมไปในแง่มุมอื่น ๆ นอกเหนือจากหน้าที่หลักสองประการข้างต้น กล่าวคือ

Avery Leiserson (1958 : 35) และ Kay Lawson (1980 : 3-25) พยายามเน้นหน้าที่ของพรรคการเมืองในฐานะตัวเชื่อมประสาน (linkage) ระหว่างประชาชนกับรัฐบาลในด้านต่าง ๆ ซึ่งก็คือ การทำหน้าที่ในการสื่อสารทางการเมือง (political communication) นั้นเอง โดยเฉพาะ Kay Lawson นั้น ถึงกับพยายามสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับหน้าที่ตัวเชื่อมประสาน ของพรรคการเมืองขึ้น เนื่องจากสนใจในประเด็นดังกล่าวนี้อย่างมาก

Samuel P. Huntington (1968 : 91-92) นักรัฐศาสตร์ซึ่งสนใจในการพัฒนาการทางการเมืองของสังคมประเทศกำลังพัฒนา เป็นอีกท่านหนึ่งซึ่งเน้นหน้าที่ของพรรคการเมืองในอีกแง่มุมหนึ่ง แตกต่างออกไป เขาเห็นว่าพรรคการเมืองมีหน้าที่สำคัญในการทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง (political stability) โดยพรรคการเมืองจะทำหน้าที่สถาบันหรือองค์การทางการเมืองเพื่อรองรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น เขากล่าวว่า "หน้าที่ของพรรคการเมืองก็คือ แสดงออกซึ่งการมีส่วนร่วมและรวบรวมข้อเรียกร้องและผลประโยชน์ของประชาชน เปรียบเสมือนตัวเชื่อมระหว่างพลังทางสังคม (social forces) กับรัฐบาล"

นอกเหนือจากหน้าที่ในการรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว ในทัศนะของ Huntington ยังยอมรับหน้าที่ของพรรคการเมืองในฐานะตัวเชื่อมประสานคล้ายกับ Leiserson และ Lawson อีกด้วย

นักวิชาการแต่ละท่านได้เน้นหน้าที่ของพรรคการเมืองเฉพาะเจาะจงไปในด้านต่าง ๆ แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง ที่

ให้ความสำคัญแก่พรรคการเมืองอย่างมาก และพยายามชี้ว่าหน้าที่ของพรรคการเมืองมีอยู่หลายหน้าที่ในระบบการเมือง ซึ่งเป็นการศึกษาของนักวิชาการแนวสำนักหน้าที่นิยม (functionalism) ซึ่งจากการสรุปโดยสังเขปของ Roy C. Macridis (1967 : 17-19) ชี้ว่า นักวิชาการกลุ่มนี้ได้เสนอหน้าที่ของพรรคการเมืองไว้มากมาย กล่าวคือ

- 1) หน้าที่ในการเป็นตัวแทน (representation) หรือนายหน้า (broker) ทางการเมือง
- 2) หน้าที่ในกระบวนการแปรสภาพ (conversion function) ทางการเมือง ซึ่งก็คือ การนำข้อเรียกร้องของประชาชนมารวบรวม (aggregation function) แล้วแปรสภาพไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายและการตัดสินใจต่าง ๆ
- 3) หน้าที่ในการสร้างบูรณาการทางการเมือง (integration) ซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเรียนรู้ทางการเมือง และการระดมกำลังทางการเมือง (political mobilization)
- 4) หน้าที่ในการคัดเลือกผู้นำทางการเมือง (recruitment of elites)
- 5) หน้าที่ในการกำหนดนโยบายทางการเมือง (policy making function)
- 6) หน้าที่ในการสนับสนุนแก่ระบบการเมืองให้ดำรงอยู่ได้ (maintenance function)

ต่อมาได้มีนักรัฐศาสตร์ซึ่งสนใจในบทบาทหน้าที่ของพรรคการเมืองในแนว functionalism คือ Gabriel A. Almond และ Bingham G. Powell (1980 : 91-94) ได้สรุปหน้าที่ของพรรคการเมืองไว้โดยสังเขปเพิ่มเติมจากที่กล่าวมาข้างต้นไว้ถึง 9 หน้าที่ ดังนี้

- 1) หน้าที่ในกระบวนการสังคมประกิตทางการเมือง (political socialization)
- 2) หน้าที่ในการทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง (citizen participation)
- 3) หน้าที่ในการคัดเลือกผู้นำหรือชนชั้นนำทางการเมือง (recruitment of elites)
- 4) หน้าที่ในการสื่อสารทางการเมือง (political communication)
- 5) หน้าที่ในการแสดงออกซึ่งข้อเรียกร้อง ความต้องการ และการสนับสนุน (interest articulation)
- 6) หน้าที่รวบรวมข้อเรียกร้อง และความต้องการ (interest aggregation)
- 7) หน้าที่ในการกำหนดนโยบาย (policy making)
- 8) หน้าที่ในการประยุกต์ใช้นโยบาย (policy implementation)
- 9) หน้าที่ในการตัดสินชี้ตัวบทกฎหมาย (adjudication)

การกำหนดหน้าที่ของพรรคการเมือง ในทัศนะของนักวิชาการกลุ่ม functionalism นี้ จะครอบคลุมหน้าที่เกือบทั้งหมดของโครงสร้างระบบการเมือง โดยพิจารณาว่า พรรคการเมืองในฐานะที่เป็นโครงสร้างหนึ่งของระบบการเมืองสามารถแสดงบทบาทได้หลาย ๆ หน้าที่ แล้วแต่สภาพแวดล้อมของระบบการเมืองว่าเป็นอย่างไร แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว นักวิชาการกลุ่ม functionalism นั้น เห็นว่า หน้าที่ของพรรคการเมืองโดยเฉพาะเจาะจงหรือหน้าที่หลักก็คือ หน้าที่ในประการที่หก คือ การรวบรวมข้อเรียกร้อง และความต้องการจากประชาชนมาสู่ระบบการเมือง กล่าวคือ ในการวิเคราะห์ระบบการเมือง

(system analysis) ตามแนวความคิดของนักวิชาการกลุ่ม functionalism พรรคการเมืองจะทำหน้าที่เป็นองค์กรหรือสถาบันทางการเมืองที่เป็นโครงสร้างหนึ่งของระบบการเมือง ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์กรหรือสถาบันทางการเมือง ที่ทำหน้าที่รองรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบบการเมือง คล้ายเป็นผู้กั้นกรงชื่อเรียกกรัง และความต้องการของประชาชนสู่ระบบการเมือง คล้ายผู้เฝ้าประตู (gate keeper) เพื่อกั้นกรงป้องกันมิให้ชื่อเรียกกรังและความต้องการดังกล่าวของประชาชนมีมากเกินไปจนระบบการเมืองไม่สามารถตอบสนองได้ ซึ่งในอีกแง่หนึ่งนั้นพรรคการเมืองเสมือนทำหน้าที่เชื่อมประสาน (linkage function) ระหว่างประชาชนในรูปของกลุ่มผลประโยชน์กับระบบการเมืองนั่นเอง ส่วนหน้าที่อื่น ๆ เป็นหน้าที่กรัง ๆ ลงไปเท่านั้น

จากแนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมืองทั้งในด้านความเป็นมา ความหมาย และหน้าที่ของพรรคการเมืองในด้านต่าง ๆ รวมถึงในความคิดเห็นของนักวิชาการ ผู้ศึกษาสามารถสรุปได้ว่า พรรคการเมืองมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเมืองในระบบประชาธิปไตย และจากความสำคัญดังกล่าวทำให้ประชาชนผู้ซึ่งเป็นผู้มีความสำคัญในการตัดสินใจเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต้องคำนึงถึงพรรคการเมืองที่ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดด้วยเช่นกัน

ความสำคัญของพรรคการเมือง หัวคะแนน และคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้ง 3 ประการ ล้วนมีความสำคัญและมีผลต่อพฤติกรรมการไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน แต่อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชนย่อมขาดเสียมิได้คือ การทบทวนแนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการไปใช้สิทธิเลือกตั้งในตอนต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองที่ใช้สิทธิเลือกตั้ง

พฤติกรรมทางการเมือง (political behavior) หมายถึง การแสดงกริยาอาการและความรู้สึกนึกคิดทางการเมืองของมนุษย์ การแสดงกริยาอาการและความนึกคิดดังกล่าว เป็นปฏิกิริยาตอบสนองกระบวนการทางการเมือง การปกครอง ที่มีอยู่ในแต่ละระบบการเมือง ดังนั้น พฤติกรรมทางการเมืองจึงหมายถึง ลักษณะรูปแบบของกริยาอาการและความนึกคิดทางการเมืองการปกครอง เป็นต้นว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบต่าง ๆ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การปฏิบัติตามกฎหมาย ความสนใจทางการเมือง ความเบื่อหน่ายทางการเมือง และความเชื่อมั่นทางการเมือง เป็นต้น

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมทางการเมืองลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในทางรัฐศาสตร์นั้นพัฒนาขึ้นมาจากความสนใจของนักวิชาการ 2 สาขา คือ นักสังคมวิทยา และนักรัฐศาสตร์กลุ่มพฤติกรรมนิยม นักวิชาการเหล่านี้ได้ให้ความสนใจอิทธิพลของสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่มีต่อพฤติกรรมทางการเมืองลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของบุคคล เป็นเบื้องต้น สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมดังกล่าว บ่งชี้จากการศึกษาอาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์ หรือกลุ่มวัฒนธรรมและชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ รวมทั้งแบบแผนการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีด้วย ต่อมาได้ให้ความสนใจอิทธิพลของปัจจัยด้านจิตวิทยาหรือความรู้สึกทางการเมือง เช่น ความสนใจที่มีต่อการเมือง การสังกัดกลุ่มหรือการสังกัดพรรคการเมืองบางพรรค เป็นต้น การศึกษาดังกล่าวน่าจะนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดเป้าหมายแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของไทยที่เป็นระบบต่อไป (สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2525:7)

นักสังคมศาสตร์ได้แบ่งทฤษฎีของการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ออกเป็น 3 ประเด็น คือ ทฤษฎีปัจจัยตัวกำหนด (determinative theories) ทฤษฎี

ความสำนึกเชิงเหตุผล (consciously rational theories) และทฤษฎีระบบ (system theories) ดังนี้ (สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ฝ่องแผ้ว, เรื่องเดียวกัน, 2525:15-18)

1. ทฤษฎีปัจจัยตัวกำหนด ทฤษฎีปัจจัยตัวกำหนดระบุว่า พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกำหนดโดยปัจจัยทางสังคม ทฤษฎีดังกล่าวเสนอว่า ปัจจัยทางสังคมอื่นเป็นภูมิหลังของบุคคล ทั้งในระดับกว้างทั่วไป และแคบลงมาถึงช่วงที่จะมีการตัดสินใจ มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แนวความคิดที่เป็นพื้นฐานของทฤษฎีนี้ได้แก่ ตัวแบบพลังทางสังคม ของ พอล ลาซาเฟลต์ "ทฤษฎีสนาม" ของนักจิตวิทยา เคิร์ต เลวิน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทฤษฎีประเภทนี้เป็นการเสนอเงื่อนไขที่กำหนดรูปแบบ (pattern) ของพฤติกรรมซึ่งไม่ได้มุ่งที่จะสรุปรวมเชิงนิรนัย (deductive generalization) หรือทำนายพฤติกรรมในอนาคต หากให้ประโยชน์อย่างสำคัญในด้านการจัดตัวแปรอันหลากหลายที่เกี่ยวข้องกันให้เป็นระเบียบ

2. ทฤษฎีความสำนึกเชิงเหตุผล ทฤษฎีความสำนึกเชิงเหตุผลเน้นที่ปฏิกิริยาของความสำนึกตรรกะรองของผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงที่มีต่อการบริหารการเลือกตั้ง นโยบายของพรรคและสภาพของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ลักษณะดังกล่าวคล้ายกับความคิดเชิงเหตุผล (rational framework) ของผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เสมือนการตัดสินใจของผู้บริโภคในทางเศรษฐศาสตร์ งานที่สำคัญในด้านนี้ได้แก่ economic theory of democracy ของ Anthony Downs และของ Key ในเรื่อง The Responsibility Electorate.

3. ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งประเภทที่สาม คือ ทฤษฎีระบบเป็นที่น่าสังเกตถึงแม้ว่าทฤษฎีระบบจะเป็นที่

นิยมในหมู่นักรัฐศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ทั่วไปในปัจจุบัน แต่ปรากฏว่ามีผู้นำไปใช้ในการศึกษาพฤติกรรมทางการเมือง และพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างจริงจังน้อยมาก ในปี พ.ศ. 1959 ทัลคอตท์ พาร์สัน เจ้าของทฤษฎีระบบคนหนึ่งได้ศึกษาผลงาน เรื่อง Voting ของ เบอเรลสัน และพบว่า การศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบความคิดของทฤษฎีระบบ

ในผลงานอื่น ๆ ก็ได้มีการนำทฤษฎีระบบเข้าไปใช้ในการศึกษาพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งบ้างเช่นกัน ผิดแต่ว่าไม่ได้เจาะจงอย่างแจ่มชัดว่าดำเนินการวิจัยไปตามกรอบของทฤษฎีระบบโดยตรงเท่าที่นั่น เป็นต้นว่า งานของนักวิจัยกลุ่มมหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้ตั้งแนวความคิด "การลงคะแนนเสียงตามปกติ" (normal vote) ขึ้น การลงคะแนนเสียงตามปกติ คือ ความเข้มของอิทธิพลด้านปัจจัยความนิยมของพรรคใหญ่ทั้งสองพรรคที่มีต่อการเลือกตั้ง" ปัจจัยระยะสั้นเฉพาะช่วงสมัย" (short-term forces) ก็เป็นอีกแนวความคิดหนึ่ง ที่ถือว่าทำให้ผลการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเบี่ยงเบนไปจากภาวะปกติ

แคมป์เบลล์ และคณะเอง ได้ระบุว่า การแข่งขันทางการเมืองของพรรคการเมืองในสหรัฐอเมริกา มีลักษณะเป็นสภาพหนึ่งที่เกิดขึ้นจากภาวะสมดุลย์ (homeostatic) ของระบบ ซึ่งมีเสถียรภาพหรือมั่นคงเข้มแข็งในระดับต่าง ๆ กัน การขึ้นลงของอัตราการไปลงคะแนนเสียง และการเลือกพรรคใด พรรคหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับส่วนผสมของปัจจัยระยะสั้นเฉพาะช่วงสมัยกับปัจจัยพื้นฐาน คือ ความนิยมพรรคของคนอเมริกัน ปัจจัยระยะสั้นเฉพาะช่วงสมัยมักจะได้แก่ ความน่าสนใจในตัวผู้สมัคร นโยบายเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางการเมือง ภาพพจน์ที่มีต่อการปฏิบัติงานของพรรค สถานการณ์ภายในและภายนอกประเทศ เป็นต้น ซึ่งผันแปรไปในแต่ละช่วงสมัยการเลือกตั้ง เมื่อสาระรวมกันแล้วผู้ลงคะแนนเสียงจะชอบพรรคหนึ่งมากกว่าอีกพรรคหนึ่ง ทำให้แกว่งออกจากสภาวะสมดุล "ปกติ" ไป และเมื่อ

ถึงการเลือกตั้งคราวต่อไปก็มักจะ "กว้าง" กลับโดยนัยเดียวกันเป็นอย่างนี้เรื่อยไป และในกรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้แท้ที่จริงเป็นไปตามกรอบของทฤษฎีระบบ

อย่างไรก็ตาม หากถือว่าการศึกษาดังกล่าวเป็นการใช้ทฤษฎีระบบแล้ว ก็ยังมีการศึกษาอีกจำนวนมากที่อยู่ในขอบข่ายของทฤษฎีนี้ การใช้ทฤษฎีดังกล่าวมุ่งปัจจัยที่ทำให้ตุลภาวะขึ้นในการเลือกตั้งนั้นคือ ผู้พิจารณาถึงปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดและความสำนึกเชิงเหตุผลที่เกิดขึ้นจากปัจจัยระยะสั้นเฉพาะช่วงสมัย การใช้ทฤษฎีดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นตัวแทนเชิงการทำนาย (predictive model)

4. ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ (patron-client) ทฤษฎีนี้ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย ซึ่งต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ได้เท่าเทียมกัน กล่าวคือ ผู้อุปถัมภ์จะอยู่ในฐานะที่สูงกว่าในเชิงสัมพันธ์ และผู้อุปถัมภ์จะอยู่ในฐานะต่ำกว่า ความสัมพันธ์ทั้งสองฝ่ายอาจจะเป็นไปได้ตั้งแต่เชิงเศรษฐกิจ การช่วยเหลือต่าง ๆ ตลอดจนถึงให้ความคุ้มครอง และที่สำคัญคือความสัมพันธ์แบบนี้ จะอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก ซึ่งแต่ละฝ่ายในสังคมจะมีอิสระที่จะเลือกผู้อุปถัมภ์ หรือผู้อุปถัมภ์เลือกผู้รับอุปถัมภ์ และยังมีอิสระในการกำหนดจำนวนบุคคลที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย และความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้อาจสิ้นสุดลงเมื่อไรก็ได้ หากมีการตอบแทนที่แต่ละฝ่ายได้รับไม่คุ้มค่าที่เขาจะเป็นผู้อุปถัมภ์ หรือผู้รับอุปถัมภ์ ผู้ใ้อุปถัมภ์อาจจะไปหาผู้อุปถัมภ์คนใหม่ และผู้อุปถัมภ์ก็เลือกให้ผลประโยชน์แก่ผู้อุปถัมภ์ (Fred W. Riggs, 1966:14)

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) เป็นตัวชี้วัดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในเชิงพฤติกรรม Myron

Weiner (1971:154) ได้สรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยแบ่งออกได้เป็น 10 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. การให้การสนับสนุนและการเรียกร้องต่อผู้นำในรัฐบาลเพื่อให้สนองต่อความต้องการใด ๆ
2. ความพยายามที่จะสร้างผลกระทบต่อการดำเนินงานของรัฐบาลที่ได้ผลและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
3. กิจกรรมทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น การออกเสียง การยื่นข้อเรียกร้อง การลوبي เป็นต้น
4. การใช้สิทธิเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปใช้อำนาจแทนตน
5. ความรู้สึกแปลกแยกหรือตีตนออกจากระบบการเมืองอันเนื่องมาจากการถูกกีดกันไม่ให้เขาได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม
6. กิจกรรมของพวกที่ตื่นตัวในทางการเมือง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้รวมไปถึงการพูด การถกเถียงปัญหาในทางการเมือง
7. กิจกรรมทางการเมืองทุกชนิดทั้งแบบที่ใช้ความรุนแรง และแบบที่ไม่ใช้ความรุนแรง
8. กิจกรรมทางการเมืองและกิจกรรมที่ต้องการเข้าไปมีอิทธิพลต่อการดำเนินการของข้าราชการ
9. กิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทบต่อการเมืองระดับปกติ แต่บางคนมองว่า จะต้องรวมถึงกิจกรรมที่กระทบต่อองค์กรส่วนท้องถิ่นด้วย
10. กิจกรรมทุกชนิดที่เป็นการเมือง

อย่างไรก็ตาม Weiner ได้กำหนดองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยว่าจะต้องอยู่ในกรอบ ดังนี้

1. จะต้องมึกิจกรรม เช่น มีการพูดคุย และการดำเนินการใด ๆ แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงทัศนคติหรือความรู้สึก
2. ต้องมึกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นการอาสาสมัคร
3. ต้องมีข้อเลือกหรือทางเลือกมากกว่าหนึ่งทางเลือกเสมอ

Verba, Nie และ Kim (1987:46) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า "เป็นกิจกรรมที่ถูกต้องตามกฎหมายกระทำโดยประชาชนและโดยส่วนบุคคล" โดยมีเป้าหมายมุ่งเพื่อเข้าไปมีอิทธิพลต่อการคัดเลือกบุคลากรของรัฐบาล และหรือกิจกรรมของรัฐบาล ซึ่งบุคคลทั้ง 3 ได้กำหนดรูปแบบของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย ดังนี้

1. การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เช่น กิจกรรมของแต่ละบุคคลที่จะเลือกตัวแทนของตนเข้าไปใช้อำนาจในการปกครอง
2. กิจกรรมการรณรงค์หาเสียง เป็นกิจกรรมเช่นเดียวกับการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่เป็นไปในรูปแบบของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการรณรงค์หาเสียง กิจกรรมนี้เป็นส่วนที่ประชาชนอาจใช้เพื่อเพิ่มอิทธิพลที่เขาพึงมีจากผลของการเลือกตั้ง
3. กิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรที่ราษฎรร่วมกันดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาทางการเมือง และสังคมในกรณีที่ราษฎรจะร่วมมือเพื่อใช้อิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาล กิจกรรมในรูปแบบนี้เป็นไปอย่างมีเป้าหมายที่แน่นอน และมีอิทธิพลมาก
4. การติดต่อเฉพาะเรื่อง เป็นรูปแบบสุดท้ายของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและจะเกี่ยวข้องกับราษฎรรายบุคคลไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือ

ข้าราชการ เพื่อแก้ไขปัญหาใด ๆ เฉพาะตัว หรือของครอบครัว กิจกรรมในรูปแบบนี้มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลน้อยมาก

Huntington กับ Nelson ได้จำแนกรูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. กิจกรรมการเลือกตั้ง หมายถึง กิจกรรมการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และการเข้าร่วมรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งด้วย
2. การล๊อบบี้ หมายถึง การเข้าหาเจ้าหน้าที่หรือผู้นำทางการเมือง เพื่อหาทางเข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยการให้ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นเกณฑ์
3. กิจกรรมองค์กรเป็นกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่มองค์กรใด ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อประเด็นที่เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะหรืออาจจะเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวมก็ได้
4. การติดต่อ หมายถึง การเข้าหาเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการ เป็นการส่วนตัว โดยปกติมุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตัวหรือครอบครัว
5. การใช้กำลังรุนแรง คือ กิจกรรมที่พยายามจะสร้างผลกระทบต่อการตัดสินใจในนโยบายของรัฐบาล โดยการทำร้ายร่างกายหรือทรัพย์สิน กิจกรรมนี้อาจดำเนินไปโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงผู้นำการเมือง เช่น การทำรัฐประหาร หรืออาจมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เช่น การปฏิวัติก็ได้

Weiner (Myron Weiner, 1971:161-163) ได้ให้ทัศนะว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. การกระทำที่สนับสนุน หรือเรียกร้องต่อคณะผู้ปกครอง
2. ความพยายามที่จะให้เกิดผลสำเร็จในการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติการของรัฐ หรือในการเลือกผู้นำในคณะรัฐบาล
3. การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย และได้รับการยอมรับว่าชอบธรรม
4. การกระทำที่มีตัวตน
5. ความเห็นงหน่ายที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะรู้สึกว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องไม่ทำให้เกิดผลอะไรขึ้นมา
6. ความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเป็นพวกที่กระตือรือร้นที่จะทำ
7. การกระทำที่ต่อเนื่องอย่างคงเส้นคงวา หรือการกระทำในลักษณะที่ปะทุขึ้นทันทีทันใด เช่น การก่อจลาจล
8. การกระทำที่มุ่งต่อการเลือกผู้นำทางการเมือง มุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อการกระทำต่าง ๆ ของหน่วยราชการ
9. การกระทำที่เป็นกิจกรรมอันมีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติเท่านั้น
10. การกระทำที่เป็นการกระทำทางการเมือง

Parry (Geraint Parry, 1972:3) ให้ทัศนะว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมกับผู้อื่นในกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งกิจกรรมที่มีอยู่ทั่วไปอาจเรียงลำดับได้จากการออกเสียงเลือกตั้งไปจนถึงการเป็นผู้กำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบาย

สำหรับแบบแผนของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยทั่วไป แยกออกได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นอิสระ (autonomous political participation) หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใด ๆ ด้วยความพึงพอใจส่วนตัว เป็นไปด้วยความสมัครใจหรือได้วิเคราะห์ใช้วิจารณญาณของตนเองมองเห็นประโยชน์ของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างแท้จริง

2. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการปลุกระดม (mobilized political participation) หมายถึง ลักษณะของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่เป็นไปโดยไม่ได้เกิดจากเจตน์จำนงของตนเอง แต่เกิดจากการปลุกระดมของผู้อื่นให้เข้าไปร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ โดยการบังคับขู่เข็ญหรือใช้อิทธิพลทางวัตถุ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามที่ผู้ปลุกระดมต้องการ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในประเทศไทยนั้น ได้มีขึ้นครั้งแรกจากการปฏิวัติ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และนับตั้งแต่ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 จนถึงวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2535 นั้น ประเทศไทยได้จัดให้มีการเลือกตั้งรวมแล้ว 17 ครั้ง นอกจากนี้ยังมีการเลือกตั้งซ่อมอีกหลายครั้ง อาจจะมองย้อนหลังไปในการเลือกตั้งครั้งแรกนั้น จะเห็นว่าประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเมือง การปกครอง การตื่นตัวทางการเมืองยังมีไม่มาก คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงต้องอาศัยวิธีการยึดอำนาจแบบจู่โจมไม่ให้รู้ตัว ไม่ใช้วิธีการปลุกระดมมวลชนให้ลุกฮือขึ้นปฏิวัติยึดอำนาจแบบในประเทศฝรั่งเศส

การตื่นตัวทางการเมืองของคนไทยได้มีมากขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่าโอกาสในการที่จะศึกษาหาประสบการณ์ทางการเมือง ตลอดจนโอกาสที่จะได้แสดงออก

ซึ่งพฤติกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ มีอยู่อย่างจำกัดโดยตลอด เหตุการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการปลุกกระดมให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมืองได้มีมาเป็นครั้งคราว โดยเฉพาะเหตุการณ์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ดูเหมือนจะเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย ที่สามารถปลุกความสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนได้อย่างกว้างขวาง โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เพื่อต่อต้านรัฐบาลของ จอมพลถนอม กิตติขจร และ จอมพลประภาส จารุเสถียร จนการปกครองของผู้นำทั้งสองถูกโค่นล้มลงในที่สุด และในช่วง 3 ปีต่อมา ในปี พ.ศ.2510-2519 นั้น ปรากฏว่าประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองค่อนข้างสูง และมีอยู่อย่างกว้างขวางไปจนถึงกรรมกรชาวนาชาวไร่ แต่จะแผ่ขยายไปจนถึงชนกลุ่มน้อยบนภูเขาเท่านั้นเพียงใดยังไม่มีข้อมูลที่จะชี้ชัดได้ อย่างไรก็ตามสภาพความตื่นตัวของการเมืองดังกล่าวก็ต้องหยุดชะงักลงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อฝ่ายทหารได้เข้าทำการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519

จากการทำรัฐประหารในครั้งนี้ ได้เป็นผลให้มีการปลุกจิตสำนึกทางการเมืองกับคนไทยดีขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง และภายหลังจากการทำรัฐประหารของ พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ กับบรรดา จปร. รุ่น 5 แล้วนั้น เมื่อมีการเลือกตั้งวันที่ 22 มีนาคม 2535 ประชาชนที่มีการศึกษาในเมืองจึงให้ความสนใจกับการเลือกตั้งในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ด้วยการเลือกพรรคที่มีอุดมการณ์ทางประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ พรรคพลังธรรมของ พลตรีจำลอง ศรีเมือง ซึ่งถือว่าเป็นพรรคเทพก็ได้รับเลือกเข้าไปนั่งในรัฐสภาได้มากพอสมควร แต่ถึงกระนั้นก็ไม่สามารถรวมตัวกับพรรคเทพอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคความหวังใหม่ และพรรคเอกภาพ ในการจัดตั้งรัฐบาลได้เป็นผลให้พรรคสามัคคีธรรมที่มีคะแนนเสียงสูงที่สุด และเชื่อกันว่าเป็นพรรคที่มีคณะ รสช. อยู่เบื้องหลังเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล โดยมี พลเอกสุจินดา คราประยูร ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการโค่นล้มรัฐบาลของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

โดยเหตุที่ประชาชนได้ถูกกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องของการเมือง การปกครอง โดยตลอดตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516, 6 ตุลาคม พ.ศ.2519, 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 ดังนั้น เมื่อบรรดาพรรคการเมืองมีพรรค สหพันธ์พรรคการเมืองเป็นแกนในการจัดตั้งรัฐบาลที่ประชาชนเห็นว่าเป็นการตั้งรัฐบาลอย่าง มีเงื่อนไข และไม่ชอบธรรมนั้น จึงมีการคัดค้านจากพรรคฝ่ายค้านทั้ง 4 พรรค โดยมีคณะกรรมการพรรคเพื่อประชาชน (ครป.) สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ตลอดจนมีกลุ่มพลังประชาธิปไตยอื่น ๆ อีกหลายกลุ่ม เช่น คณะ แนวร่วมเพื่อประชาธิปไตย กลุ่มของ ครูประทีป อึ้งทรงธรรม กลุ่ม ร.ต.ฉลาด วรฉัตร และกลุ่มอื่น ๆ อีกหลายกลุ่ม ออกมาเคลื่อนไหวในการจัดตั้งรัฐบาลครั้งนี้ อย่างคึกคัก และเอาจริงเอาจังยิ่งกว่าครั้งใด ๆ ในอดีตที่ผ่านมา

จากการคาดคะเนของหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2535 คาดว่าจำนวนประชาชนที่ไปชุมนุม ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ.2535 เพื่อขับไล่ พลเอกสุจินดา คราประยูร ให้พ้นเก้าอี้ นายกรัฐมนตรีนั้นมีประมาณหนึ่งแสนคน

การประชุมของประชาชนในกรุงเทพมหานครได้มีขึ้นอีกครั้งหนึ่งที่สนามหลวง เมื่อเย็นวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2535 โดย 4 พรรคฝ่ายค้านเป็นแกนนำ การประชุมครั้งนี้ได้ยึดเชื้อและได้มีพลังประชาชนเข้าร่วมขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อ พลตรี จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม ได้ประกาศอดอาหาร เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2535 และประกาศว่าจะยอมตายภายใน 7 วัน ร่วมกับ ร.ต.ฉลาด วรฉัตร ซึ่งได้ประกาศอดอาหารมาก่อนหน้าแล้วถึง 27 วัน การประกาศต่อต้าน พลเอก สุจินดา คราประยูร ในครั้งนี้ ปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมต่อต้านขยายตัวออกไปอย่าง กว้างขวาง ทั้งในเขตกรุงเทพฯ เอง และในต่างจังหวัด ซึ่งปรากฏการณ์การ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเมืองในลักษณะนี้ยังไม่เคยมีมาใน

อดีต จากการคาดคะเนจำนวนผู้ที่ไปชุมนุม ณ บริเวณถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ว่ามีมากกว่าหนึ่งแสนคนขึ้นไป และบางกระแสคาดว่ามีถึง 3 แสนคน และส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง หรือที่สื่อมวลชนเรียกกันว่า มือบโทรศัพท์ มือถือ

จากปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนคนไทยในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดใหญ่ ๆ มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ การชักชวนประชาชนให้ไปชุมนุมเพื่อรับฟังประเด็นปัญหาที่สำคัญทางการเมือง จึงสามารถกระทำได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบสื่อสารที่ทันสมัย เช่น โทรศัพท์มือถือและโทรสาร เป็นต้น เพราะแม้รัฐบาลจะพยายามปิดข่าวความเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ชุมนุมโดยอาศัยสื่อของรัฐบาลอันได้แก่ วิทยุ และโทรทัศน์ก็ตามแต่ จากการที่ประชาชนมีสื่อที่ทันสมัยจึงสามารถบอกต่อ ๆ กันได้อย่างไม่ลำบาก อย่างไรก็ตามความสนใจทางการเมืองของประชาชนไทยในขณะนี้ยังจำกัดอยู่แต่เฉพาะประชาชนที่มีการศึกษา และอาศัยอยู่ในเมืองเท่านั้น ส่วนชาวชนบทยังไม่ตื่นตัวเท่าที่ควร

ผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ติน ปรัชญพฤทธิ (2524) ได้ดำเนินการศึกษาภูมิหลังทางเศรษฐกิจสังคม หมายถึง กระทรวง ทบวง กรม ที่ข้าราชการสังกัด สถานที่ทำงาน ลักษณะการปฏิบัติงาน ภูมิลำเนา อายุ เพศ ศาสนา สถานภาพสมรส จำนวนบุตรธิดา อาชีพบิดา การศึกษา การฝึกอบรม ความรู้พิเศษ อายุราชการ ระดับตำแหน่ง เงินเดือน เครื่องราชฯ พบว่า ปัจจัยเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดลักษณะของการสังคมนิยมหรือสังคมนิยมหรือสังคมนิยม (socialization) ขึ้น กล่าวคือ มนุษย์ที่เป็นสมาชิกขององค์การ โดยเนื้อแท้แล้วได้รับการสังคมนิยมมาก่อนที่จะเข้าทำงาน

ตั้งแต่เกิดมาในครอบครัว ในโรงเรียน ในสถานบันการศึกษา หรือแม้แต่ในสถานที่ทำงานอื่น ๆ ในแต่ละที่แต่ละแห่ง จะมีผู้ทำการสังคมนทางสังคม (socializing agents) ให้ ผู้ที่จะทำการสังคมนทางสังคมให้นั้นก็พยายามที่จะสร้างตัวแบบ บรรลุเอาค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ ตลอดจนความเข้าใจในบทบาททางสังคม ของบุคคลที่จะมาเป็นสมาชิกใหม่ของสังคมนั้น ๆ ในกระบวนการที่ผ่านมา ก่อนที่จะมาเป็นสมาชิกขององค์การแต่ละองค์การนั้น เราอาจจะเรียกว่าบุคคลนั้นได้ผ่านการสังคมนทางสังคมนมาก่อน (prior socialization) ซึ่งในความเป็นจริงผู้ที่ เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้ ย่อมได้รับการสังคมนทางสังคมนมาไม่เหมือนกัน แตกต่างกันไปตามอายุ เพศ สถานภาพทางสังคมน

Iranceovich Gibson and Donnelly Gibson (1959 : 113) ได้ดำเนินการศึกษาวิจัย พบว่า บุคลิกภาพซึ่งเกิดจากภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคมน ได้ก่อให้เกิดการรับรู้ที่แตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์แตกต่างกัน

Andrew J. Dubrin (1974 : 75) ได้ดำเนินการศึกษาภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคมน ว่าเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้พฤติกรรมการตัดสินใจของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้ได้แก่ สถิติปัญญา ความเฉลียวฉลาด (intelligence) การศึกษา ประสบการณ์ ข้อมูลที่ได้รับ บุคลิกภาพ ปัจจัยทางอารมณ์ ฯลฯ

จักรกฤษณ์ ตันติพงศ์ (2522) ได้ศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้บริหาร ธนาคารพาณิชย์ไทย โดยดูว่าผู้บริหารธนาคารพาณิชย์ไทยใช้ระบบการตัดสินใจแบบอัตตาธิปไตย หรือประชาธิปไตย นอกจากนี้ได้วิเคราะห์ถึงความแตกต่างของผู้บริหารในด้านเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน ระดับผู้บริหาร และขนาดของธนาคาร ว่ามีผลกระทบต่อลักษณะการตัดสินใจหรือไม่ ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน ระดับผู้บริหาร และขนาดของธนาคาร ไม่มีผลต่อลักษณะการตัดสินใจ

รังสฤษดิ์ ศรีวิชัย (2524) ได้ศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในการบริหารงานด้านวิชาการ ชุรการ บุคลากร กิจการนักศึกษา และความสัมพันธ์กับชุมชน โดยดูว่าพฤติกรรมการตัดสินใจและสิ่งการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ กับผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กแตกต่างกันหรือไม่ และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียน มีผลทำให้ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมการตัดสินใจแตกต่างกันหรือไม่ ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่และผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กมีพฤติกรรมการตัดสินใจและสิ่งการที่แตกต่างกัน โดยผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเล็กจะอาศัยข้อมูลจากผู้ใต้บังคับบัญชาแล้วทำการตัดสินใจด้วยตัวเอง ส่วนผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่จะตัดสินใจและสิ่งการโดยเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมพิจารณา รวบรวมความเห็นแล้วจึงตัดสินใจ ส่วนระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารที่แตกต่างกัน ก็มีผลทำให้ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมการตัดสินใจและสิ่งการแตกต่างกัน

สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2527 : 235-244) ได้ศึกษาวิจัยพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย ในการเลือกตั้งทั่วไป ปี พ.ศ. 2522 เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับแผนทั่วไปในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม กับการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ความสนใจและความรู้ทางการเมือง กับการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2526 ก็ได้ทำการศึกษาซ้ำอีก ซึ่งการศึกษาในปี พ.ศ. 2522 และปี พ.ศ. 2526 ผลการศึกษาพบว่า

1. ด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

1.1 เพศ เพศชายสามารถตัดสินใจเลือกผู้สมัคร ได้เร็วกว่าเพศหญิงเล็กน้อย เกณฑ์ในการเลือกจะคำนึงถึงพรรคมากบุคคล โดยคำนึงด้านนโยบาย

มากกว่าเพศหญิง และมีความเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจเลือกผู้สมัครมากกว่าเพศหญิง

1.2 อายุ ผู้มีอายุในวัยกลางคนและวัยหนุ่มสาว มีแนวโน้มเลือกพรรคมากกว่าตัวบุคคล ส่วนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเลือกตัวบุคคลมากกว่ากลุ่มวัยกลางคนมีแนวโน้มในการเลือกพรรคโดยคำนึงถึงนโยบายของพรรคการเมืองมากกว่าผู้สูงอายุหรือผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว

1.3 การศึกษา มีผลอย่างมากต่อความแตกต่างในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ ผู้มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มไปลงคะแนนเสียงด้วยความสำนึกในหน้าที่พลเมืองมากกว่าผู้มีการศึกษาต่ำ ถูกชักจูงให้ไปลงคะแนนเสียงได้ยากกว่า มีแนวโน้มในการตัดสินใจเลือกผู้สมัครได้เร็วและแน่นอนกว่าผู้มีการศึกษาต่ำ และคำนึงถึงพรรคมากกว่าตัวบุคคล โดยให้ความสำคัญกับนโยบายของพรรคมากกว่าผู้มีการศึกษาต่ำ

1.4 อาชีพ ผู้ประกอบอาชีพที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง เช่น ครูอาจารย์ ข้าราชการ และนักธุรกิจ ไปลงคะแนนเสียงโดยสำนึกในหน้าที่ของพลเมืองตัดสินใจเลือกโดยเร็วกว่า มีแนวโน้มในการเลือกพรรคมากกว่าตัวบุคคล โดยคำนึงถึงนโยบายของพรรคเป็นสำคัญมากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่า

1.5 ที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยสำคัญต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้ที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร และในเขตเมือง มีแนวโน้มไปลงคะแนนเสียงเพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองดีมากกว่าผู้ที่อยู่ในชนบทและให้ความสำคัญกับพรรค และนโยบายของพรรคมากกว่าตัวผู้สมัคร และตัดสินใจด้วยตัวเองมากกว่าผู้ออกเสียงในชนบทเล็กน้อย

ประเด็นเกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นแนวทางในการกำหนดตัวแปรอิสระของผู้ศึกษาต่อไป

2. ด้านแบบแผนพฤติกรรมกาเลือกตั้งของคนไทย

คนไทยไปลงคะแนนเสียงด้วยสำนึกว่าเป็นหน้าที่มากกว่าการแสดงออกถึงความต้องการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือควบคุมรัฐบาล เพื่อให้คนที่ตนต้องการเข้าไปทำงาน เพราะฉะนั้น การไปใช้สิทธิเลือกตั้งของคนไทยจึงเป็นเรื่องของการปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองมากกว่าความรู้สึกว่าตนเองมีประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficacy) โดยผู้มีการศึกษาสูงมีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางขึ้นไป และอาศัยในเขตเมืองหรือกรุงเทพมหานคร จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งด้วยความสำนึกในหน้าที่สูงกว่าผู้ที่อยู่ในเขตชนบท มีการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

สำหรับคนที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครมีการศึกษาสูง มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางขึ้นไป มีแนวโน้มเลือกพรรคใดพรรคหนึ่งค่อนข้างประจำ แต่ยังไม่มีการเมืองที่มีฐานสนับสนุนที่มั่นคงในหมู่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ชื่อเสียง และความนิยมในหัวหน้าพรรคมีส่วนช่วยให้พรรคได้รับความนิยมจากผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

จุฑาทิพย์ สุขรังสรรค์ (2528 : 127) ได้ศึกษาแบบแผนพฤติกรรมกาเลือกตั้งในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม มีความสัมพันธ์กับแบบแผนการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ดังนี้

1. ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมปานกลางขึ้นไป มีการศึกษาสูงอยู่ในช่วงวัยหนุ่มสาว (20-30 ปี) จนถึงวัยกลางคน (30-40 ปี) มีแนวโน้มไปลง

คะแนนเสียงโดยสำนักของตัวเองมากกว่าการถูกระดม (mobilized) แต่ตัดสินใจเลือกผู้สมัครได้ช้า และมีความแน่นอนในการตัดสินใจน้อยกว่าผู้มีวัยสูงอายุ

2. ผู้ไปใช้สิทธิในทุกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้ความสำคัญกับตัวผู้สมัครและนโยบายมากกว่าพรรคการเมือง
3. ผู้ที่ให้ความสำคัญในชื่อเสียงของพรรคและความนิยมต่อหัวหน้าพรรคสามารถตัดสินใจเลือกผู้สมัครได้เร็วกว่าผู้ที่สนใจในประเด็นอื่น ๆ
4. มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการเลือกตั้งของชาวกรุงเทพมหานครจากการที่เคยเลือก โดยคำนึงถึงพรรคและนโยบายของพรรคมาเป็นการคำนึงถึงตัวผู้สมัครมากกว่าพรรค

Merriam และ Harold F. Gosnell ได้มุ่งศึกษาถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลที่มีต่อการไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และจากการศึกษาพบว่า ในกลุ่มผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำจะมีความรู้สึกริक्तทางการเมืองคล้ายคลึงกัน และมักจะมีพฤติกรรมในทางการเมืองคล้ายคลึงกันด้วย

การศึกษาแบบ Panel ของ Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson และ Kazel Gandet เมื่อปี ค.ศ. 1944 ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งไว้หลายประการ คือ

ประการแรก การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทำให้คนที่ตัดสินใจไว้แล้วว่าจะเลือกผู้สมัครคนใด เปลี่ยนใจไปเลือกผู้สมัครคนอื่นมีจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และในจำนวนที่เปลี่ยนใจไปนั้น เป็นพวกที่ได้รับอิทธิพลจากการกดดันของกลุ่ม primary ยิ่งกว่าที่จะเป็นอิทธิพลของประเด็นนโยบายที่ใช้ในการหาเสียง

ประการที่สอง มีคนจำนวนเพียงเล็กน้อยที่มีการติดต่อสื่อสารกับพรรคการเมืองที่ตนไม่ได้สังกัด

ประการที่สาม อาชีพ ถิ่นที่อยู่ ศาสนา และอุปนิสัย การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของบุคคลในอดีตเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อพฤติกรรมการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของบุคคล

นอกจากนี้ Lazarsfeld ยังสรุปว่า พวกที่ได้เปลี่ยนแปลงความนิยมพรรคนั้น เป็นพวกที่มีความสนใจการเลือกตั้งน้อยที่สุด พวกที่สนใจรับฟังข่าวสารการเมืองจากสื่อมวลชนน้อยที่สุดเป็นพวกที่ตัดสินใจเลือกใครล่าช้ากว่าพวกอื่น การชักชวนก็ง่ายกว่าพวกอื่น และการชักชวนส่วนใหญ่เป็นการติดต่อส่วนบุคคล ไม่ใช่ติดต่อโดยใช้นโยบายของพรรคเป็นเครื่องมือ

Riggs ได้ชี้ให้เห็นว่า สถาบันทางการเมืองสมัยใหม่ต่างๆ ในประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักจะมีเครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัว (อุปถัมภ์) ที่บั่นทอนความสำคัญของโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ และอำนาจหน้าที่ของข้าราชการมักจะขึ้นอยู่กับว่า เขาผู้นั้นจะมีลูกน้องผู้สนับสนุนมากเพียงใด มากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับอำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งที่ดำรงอยู่

V.O.Key ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา และได้สรุปว่า ผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งมิได้ทำการเลือกตั้งแบบโง่เง่า หรือมีการตัดสินใจอย่างเลื่อนลอย จากการศึกษาโดยใช้ข้อมูลการหยั่งสำรวจความคิดเห็น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1936-1960 เป็นหน่วยในการศึกษา พบว่า ผู้ที่เปลี่ยนใจสนับสนุนพรรคหนึ่งไปสู่อีกพรรคหนึ่งในการเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาแต่ละครั้งนั้น เกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับทัศนคติที่มีต่อประเด็นการเมืองที่ประธานาธิบดีสมัยนั้น ๆ ดำเนินการ

Huntington ได้ศึกษาพบว่า ในการเลือกตั้งของประเทศที่กำลังพัฒนานั้น ปรากฏว่าบุคคลที่อยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมต่ำ จะไปลงคะแนนเสียงด้วยการชักจูง (mobilized) เป็นสำคัญ หากใช่เพราะไปโดยความสำนึกของตนเองแต่อย่างใด ปัญหาต่อไปคือใครเป็นคนที่สามารถชักจูงบุคคลเหล่านี้ให้ไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง คำตอบดังกล่าวนี้ก็คือ บุคคลชั้นนำในชุมชนนั่นเอง

สำหรับประเทศไทย การศึกษาส่วนมากให้ความสนใจในด้านหลักกฤษฎายิ่งกว่าการสนใจพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนว่าใคร เลือกใคร เมื่อไร และอย่างไร การศึกษาโดยเน้นหลักกฤษฎายดังกล่าวเน้นหลักการของการที่จะให้ประชาชนไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม และเสนอมাত্রการรูปแบบต่าง ๆ ที่เห็นว่าจะสร้างความบริสุทธิ์ยุติธรรม และมีความเหมาะสมสูงสุดของการเป็นตัวแทนยิ่งกว่าประเด็นอื่น (สุจิต บุญบงการ, 2525:5)

มีการตั้งข้อสังเกตว่าเหตุใดประชาชนในเมืองหลวง เช่น กรุงเทพมหานคร และในเมืองใหญ่ ๆ จึงไปใช้สิทธิน้อยกว่าประชาชนในชนบท คำตอบที่ค่อนข้างตรงกันก็คือ คนในชนบทเป็นผู้ที่สามารถระดมให้ไปลงคะแนน (mobilized participation) ได้ง่ายกว่า รวมทั้งการจ้างวานก็ทำได้ง่ายกว่า ดังนั้น คนไทยชนบทจำนวนไม่น้อยที่ไปลงคะแนนเสียงจึงไม่ใช่เพราะสนใจในการเลือกตั้งหรือเห็นความสำคัญของการเลือกตั้งเสียทั้งหมด แต่ส่วนใหญ่จะไปลงคะแนนเสียงเพราะถูกร้องขอ ถูกระดม รวมทั้งถูกจ้างวาน หรือเห็นว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองดี หากใช่เป็นผู้ที่มีความตระหนักรู้ทางการเมือง (political consciousness) แต่อย่างใด

จากรายงานการวิจัยของ สุจิต บุญบงการ และคณะ ในเรื่องพฤติกรรม การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทยตอนหนึ่ง มีว่า "ส่วนผู้เลือกตั้งในชนบทนั้น

ไปลงคะแนนเสียงเป็นอัตราส่วนมากกว่าคนในกรุงเทพฯ ที่เป็นเช่นนี้เพราะคนไทย
ในชนบทเป็นตัวของตัวเองน้อยกว่าคนในกรุงเทพฯ จึงมีโอกาสถูกชักจูงหรือระดม
ไปลงคะแนนเสียงได้มากกว่า" (สุจิต บุญบงการ และคณะ, 2525:231)

ในรายงานวิจัยเรื่องเดียวกันนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ผู้ไปลงคะแนนเสียงจำนวน
ไม่น้อยที่ไปลงคะแนนเสียงทั้ง ๆ ที่ไม่พอใจการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การไปลงคะแนนเสียงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความพอใจหรือไม่
พอใจในการทำงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่อย่างใด

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกล ที่มีสถานภาพทาง
เศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีการศึกษาน้อย จะเลือกผู้สมัครโดยคำนึงถึงตัวผู้สมัครเป็น
สำคัญ จึงไม่มีพรรคใดที่มีฐานสนับสนุนในชนบทอย่างมั่นคงแน่นอน พรรคใดจะได้
รับการสนับสนุนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับตัวบุคคลผู้สมัครเป็นสำคัญ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งชื่อเสียงของหัวหน้าพรรค หรือชื่อเสียงของพรรคก็มีได้มีหลักประกันต่อการ
ได้รับเลือกตั้งของสมาชิกในชนบทแต่อย่างใด การได้รับเลือกตั้งของสมาชิกพรรค
นั้นส่วนใหญ่แล้วขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของผู้สมัครแต่ละบุคคลมากกว่า

จากผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นแนวทางในการ
กำหนดตัวแปรในการศึกษา โดยจะได้พิจารณาถึงพฤติกรรมของประชาชนจังหวัด
นครพนม เขต 1 ในการตัดสินใจเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต 1
จังหวัดนครพนม ในบทต่อไป